

T. C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SERAMİK ANA SANAT DALI
SERAMİK SANAT DALI

KARAMAN MİMARİ YAPILARINDAKİ YAZILI VE
SÜSLENMİŞ TAŞLARIN İNCELENMESİ VE SERAMİKTE
UYGULANMASI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Danışman
Yrd.Doç.Dr. Fikret HACIZADE

Hazırlayan
Seda DİLAY

Konya–2008

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ.....	v
GİRİŞ.....	1
BÖLÜM -1	5
KARAMAN’IN TARİHİ GELİŞİMİ VE SANATSAL YAPILARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	5
1.1. Kültür ve Sanat Açısından Karaman’ın Kısa Tarihi Gelişimi.....	5
1.2. Sanat Unsuru Olan Yazı ve Süslemelerin Karaman Yapılarında Ortaya Çıkışı ve Kullanımı	9
BÖLÜM-2.....	15
KARAMAN’DAKİ YAPILARDA BULUNAN TAŞ KİTABE VE SÜSLEMELERİN DÖNEMLERE GÖRE TESPİTİ VE İNCELENMESİ	15
2.1. Karamanda Bulunan İslamiyet Öncesi Döneme Ait Yazı ve Süs Örnekleri	15
2.2. Karaman’da İslamiyet Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler	17
2.2.1. Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler	20
2.2.1.1. Saadettin Ali Bey Mescidindeki Örnek	21
2.2.2. Karamanoğulları Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler	22
2.2.2.1. Yunus Emre Camiiindeki Örnek	23
2.2.2.2. Aktekke (Mader-i Mevlana) Camiiindeki Örnek	26
2.2.2.3. Araboğlu Camiiindeki Örnek	28
2.2.2.4. Dikbasan Camiiindeki Örnek	30
2.2.2.5. Hacıbeyler Camiiindeki Örnek	33
2.2.2.6. Hatuniye Medresesindeki Örnek	37
2.2.2.7. Hoca Mahmut Çeşmesindeki Örnek	47
2.2.2.8. Muhiddin Çeşmesindeki Örnek	48
2.2.2.9. Çelebi (Kilci) Çeşmesindeki Örnek	48
2.2.2.10. Tartanlar Çeşmesindeki Örnek	49
2.2.2.11. Şabaniye Camii Çeşmesindeki Örnek	50
2.2.2.12. Tabakhane Çeşmesindeki Örnek	50
2.2.2.13. İmaret Çeşmesindeki Örnek	52
2.2.2.14. Halil Efendi Çeşmesindeki Örnek	55
2.2.2.15. Kadı Budak Çeşmesi	56
2.2.3. Osmanlı Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler	56
2.2.3.1. Boyalı Kadı – Pir Ahmet Camiiindeki Örnekler	57
2.2.3.2. Yeni Minareli Camiiindeki Örnek	58
2.2.3.3. Nuh Paşa Camiiindeki Örnek	58
2.2.3.4. Hamam Çeşmesindeki Örnek	59
2.2.3.5. Davulcu Çeşmesindeki Örnek	61
2.2.3.6. İsmail Ağa (Mansur Dede) Çeşmesindeki Örnek	62
2.2.3.7. Mavu Çeşmesindeki Örnek	63

2.2.3.8. Dahak Çeşmesindeki Örnek	63
2.2.3.9. Hancızade Çeşmesindeki Örnek	64
2.2.3.10. Baba Evran Çeşmesindeki Örnek	65
2.2.3.11. Adıgüzel Sokak Çeşmesindeki Örnek	66
2.2.3.12. Aşiran Çeşmesindeki Örnek	67
2.2.3.13. Çarşı Çeşmesindeki Örnek	67
BÖLÜM-3.....	69
TASARIM VE UYGULAMA AŞAMALARI.....	69
3.1. Tasarım.....	69
3.2. Uygulama	72
3.2.1. Formların Şekillendirilmesi	72
3.2.2. Sagar Kutularının Şekillendirilmesi	76
3.2.3. Pişirim ve Dekorlama	77
BÖLÜM-4.....	79
UYGULAMADA ELDE EDİLEN FORMLARIN ÖZELLİKLERİ VE ONLARLA İLGİLİ	
YORUMLAR	79
4.1. Form –I ve Yorumu	79
4.2. Form –II ve Yorumu	82
4.3. Form –III ve Yorumu	84
4.4. Form –IV ve Yorumu	86
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	89
SÖZLÜK	91
KAYNAKLAR.....	92

ÖNSÖZ

Anadolu’da tarihi ve kültürel mirasımızın en yoğun bulunduğu illerimizden birisi Karaman’dır. Karaman’da tarih öncesi çağlardan başlayarak günümüze kadar her döneme ait kültür ve sanat abidelerine rastlamak mümkündür. Bunlardan da daha sık rastlanan ve dikkat çeken, özellikle Karaman şehir merkezi ve civarındaki mimari yapılarıdır.

Karaman’daki yapıların çoğunda sanatın birkaç unsuru mimari, yazı, resim ve tezhip sanatları bir arada kullanılmıştır. Karaman’daki bu abidelerin mimarisi ve taş kitabelerinin yeterince araştırıldığı, fakat taş yazıt ve süslemelerin sanatsal yönünün yeterince araştırılmadığı dikkatimizi çekmiştir. Bu nedenle ve mesleğimiz gereği, mimari yapılarda bulunan taş üzerindeki yazıt ve süslemeleri sanat bakımından inceleyerek sanatsal seramiğe uyguladık. Çalışmamızı Karaman şehir merkezindeki mimari yapılardan cami ve çeşmelerde bulunan taş yazıt ve süsleme örnekleri ile sınırlandırdık.

Yapılan bu tez çalışması; Karaman’ın tarihi gelişimi ve sanatsal yapıları hakkında genel bilgiler, Karaman’daki yapılarda bulunan taş yazıt ve süslemelerin dönemlere göre tespiti ve incelenmesi, Konu ile ilgili tasarım ve uygulama aşamaları ve bu uygulamalar sonucunda elde edilen formların özellikleri ve onlarla ilgili yorumlardan oluşan dört aşamadan oluşmaktadır.

Birinci bölümde, kültür ve sanat açısından Karaman’ın kısa bir tarihi gelişimi anlatılmıştır. Ayrıca sanat unsuru olan yazı ve süslemelerin Karaman yapılarında ortaya çıkışı ve kullanımı ile ilgili bilgiler aktarılmıştır.

İkinci bölümde, Karaman’daki yapılarda bulunan taş yazıt ve süslemeler dönemlere göre ayrılarak incelenmiştir. Bu tespit sonucunda, Anadolu’da, Ortaçağ’da Anadolu Selçuklu Sanatı, Beylikler Dönemi Sanatı ve Osmanlı Dönemi Sanatının izleri belirgin bir şekilde görülmektedir. Ayrıca kullanım alanlarına göre farklılık gösteren mimari yapıların sınıflandırılması ve bu yapılar hakkında bilgiler de ortaya konulmuştur.

Üçüncü bölümde, araştırması ve incelemesi yapılan çalışmanın tasarım ve uygulama aşamaları ele alınmıştır. Farklı tasarımlardan konuyla en ilgili olanı seçilip, uygulamaya geçilmiştir. Formlar farklı yöntemlerle şekillendirilip, dekorlama işlemleri tamamlanmıştır.

Dördüncü bölümde ise, uygulama sonucunda elde edilen formlar ile ilgili teknik bilgiler ve yorumlara yer verilmiştir. Şekillendirilen formlar farklı rölyeflerle süslemiştir. Böylelikle çoklu üretimde çeşitlilik sağlanmıştır.

Bu araştırmaların ve uygulamaların hazırlanmasında destek ve katkılarından dolayı tez danışmanım Yrd. Doç. Dr. Fikret HACIZADE ile Seramik Ana Sanat Dalı Başkanı Prof. Mezhahir AVŞAR’a teşekkürü bir borç bilirim.

GİRİŞ

Anadolu, tarih öncesi çağlardan itibaren, birçok kavimlerin, devletlerin ve medeniyetlerin bulunduğu topraklardır. Her gelen uygarlık bu topraklarda kendine ait eserler oluşturarak farklı kültürlerden izler bırakmıştır. Günümüze dek ulaşan bu izleri takip ederek, geçmişte insanoğlunun yaşantısı, kültürü ve sanat anlayışı hakkında pek çok veriye ulaşmak mümkündür.

Anadolu’da bulunan kültür abidelerinin önemli bir kısmını, çeşitli amaçlar için yapılmış mimari yapılar oluşturmaktadır. Bu yapıların birçoğunun üzerinde taş kitabeleri ve süslemeleri bulunmaktadır. Taş üzerindeki bu ilgi çekici işlemler, yalnız mimari yapılarda değil, diğer yapılarda da, örneğin mağaralardaki kayalarda, mezar taşlarında, köprülerde, çeşmelerde vb. bulunmaktadır. Yapı taşlarında bulunan bu kitabe ve süslemelerin incelenmesi, toplumun sanatı, kültürü ve tarihi açısından önem arz etmektedir.

Tarihi açıdan bakıldığında mağaralardaki taş ve kayalar üzerine işlenmiş resim ve yazının kökeninin mimari yapılar üzerindeki çok eski dönemlere dayandığını görmekteyiz.

Günümüz insanını dehşete düşürecek derecede doğru ve gerçekçi gözlemler yapan mağara insanı, toplu olarak yaşadıkları mağaraların duvarlarına büyüsel bir fonksiyonu yerine getirmek amacı ile ilk defa resim dilini İ.Ö. 40.000 – 30.000 yıllarında gerçekleştirdi. Yazı yazma isteği de yine soyutlayıcı yeteneğin bir sonucu olarak ortaya çıktı. Bu çağlarda basit geometrik biçimler, zig-zak, gamalı haç biçimleri, spiraller gündelik seramik eşya ve bezemelerinin üzerlerinde ve aynı zamanda ruhsal bir ifade düzeninin taşıyıcısı olarak da yerlerini almaya koyuldular (Güner 2007,76).

Bilindiği üzere yapılar üzerine çizilmiş resim ve yazının kökeni çok eski dönemlere dayanmaktadır. İnsanlar binlerce yıldır gerek yazı gerekse resimlerle iletişim kurabilmişlerdir.

Genellikle çizgilerle, resimlerle başlayan bu iletişim kurma serüveni harflerle ve yazılarla devam etmiş ve günümüzde en gelişmiş şeklini almıştır. Taş devrinde dil yokken insanlar hayvan ve av sahnesi resimleri ile kendi güçlerini, üstünlüklerini gösteren resimleri, bir anlatım aracı olarak kullanmışlardır (Şahinoğlu, 1977,7).

Taş ve kaya gibi sert malzemeler, zorlu doğa koşullarına o dönem için en dayanıklı malzemeler olduğu için insanoğlu çizim, resim ve yazılarını bu malzemeler üzerine işlemişlerdir. Böylece kayalar üzerine oyulmuş mağara resim ve yazıları gelecek kuşaklara belge bırakmak için insanoğlunun ilk girişimleri arasında sayılmaktadır. Eğer bu resim ve

yazılar daha az dayanıklı malzeme üzerine yazılmış olsaydı iletilecek olan mesajlar günümüze ulaşmadan kaybolmuş olabilirdi.

Türkler bulundukları yerlerde gerek dini ve ilmi, gerekse doğrudan yardım maksadıyla yüksek bir medeniyet ve imarcılık düşüncesi ile çok sayıda yapılar inşa etmişlerdir. İnşa etmiş oldukları bu yapılar üzerinde bunların kimler tarafından hangi amaç için ve hangi tarihlerde inşa edildiklerini gösteren kitabelere de yer vermişlerdir. Bu bilgileri elde edebilme bakımından kitabeler çok önemli birer tarihi vesikadırlar. Kitabesi bulunan bir yapı hakkında ne kadar kolay bilgi elde edilebiliyorsa, kitabesi bulunmayan ya da kitabesi kaybolan bir yapı hakkındaki bilgilerde o denli kısıtlı olmaktadır.

Bazen birçok yapının kitabelerine ait küçük bir parça dahi, çok önemli bilgileri günümüze aktarabilmektedir. Türk tarihinde değerli bir yer işgal etmekte olan Orhun kitabeleri o dönemin olayları ile birlikte Bilge Kağan ile kardeşi Kültigin hakkında pek çok bilgileri de günümüze kadar aktarabilmiştir. Bu kitabeler günümüze kadar gelememiş olsaydı, Türk tarihinin yazılı olarak elde edilebilen en eski bilgilerinden yoksun kalınmış olurdu (Türkmen,1992,207).

Kitabelerin yanı sıra taş süslemeler ve tezyinatlar da bu bilgilerin tamamlayıcısı niteliğinde olup, mimari yapılarda üzerindeki yerlerini almışlardır. Bu süslemeler aynı zamanda o dönemin sanatı hakkında bilgi kaynağıdır denilebilir.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz bilgilerden de görüldüğü gibi, taş üzerindeki kitabelerin ve süslemelerin ne kadar önemli oldukları ve onların aslında yapıların temel ve kilit taşlarını teşkil ettikleri kolaylıkla anlaşılmaktadır.

Taş kitabeler eserin mimarı, yaptıranı, onarımı v.b. hakkında bilgiler verirse mimari yapıda bulunan resim ve tezyinatlar ise abideye estetik değer kazandırarak, onun daha mükemmel görüntülü olmasını sağlamışlardır. Anadolu'da taş üzerinde kitabelerin ve süslemelerin fazla bulunduğu yaşayış meskenlerinden biri de Karaman'dır. Anadolu'da önemli ve ayrıcalıklı bir yere sahip olan Karaman, çeşitli uygarlıklara askeri, siyasal, sosyal ve ekonomik yönden barınak oluşturmasının yanı sıra, kültürel yönden de özel bir merkez olmuştur.

Karaman'daki mimari yapıların çoğunda sanatın birkaç unsuru; mimari, yazı, resim ve tezhip sanatları bir arada kullanılmıştır. Bu konuda yapılmış çalışmaları incelediğimizde, abidelerin mimarisi ve taş kitabelerinin yeterince araştırıldığının, fakat bu taş kitabe ve süslemelerin seramik sanatı açısından herhangi bir araştırma yapılmadığını

sanatsal yönünün fazla araştırılmadığını görmekteyiz. Bu nedenle de çalışmamızın ağırlığını bu yönde sürdürmeyi düşündük.

Anadolu'da Ortaçağ boyunca hâkimiyetini sürdürmüş olan Anadolu Selçuklu Devleti, Beylikler ve Osmanlı Devletleri zamanında pek çok değerli mimari yapılar inşa edilmiştir. Bu yapılarda da konumuzla ilgili bazı bilgi ve süslemeler vardır. Bu bilgilerin varlığı, taş üzerinde kitabe yazma ve süsleme geleneğinin her dönemde sürdürüldüğünü göstermektedir.

Karaman'da da aynı dönemlerde böyle bir geleneğin yaşandığını, günümüze ulaşan abidelerde ve yapılmış olan araştırmalarda açıkça görebiliriz. Örneğin,"Karaman, İç Anadolu'da tarihi ve kültürel mirasımızın en yoğun olduğu şehirlerimizden biri olup, kültürel ve tarihi eserler açısından büyük bir önem taşır" (Diez ve ark.,1955,58).

Karaman'da da ortaçağa ait üzerinde taş kitabesi ve süslemesi bulunan farklı amaçlarla kullanılan mimari yapılar inşa edilmiştir. Bunlar; camiler, mescitler, medreseler, çeşmeler, hamamlar köprüler gibi mimari yapılardır. Bu yapıların kullanım amaçları ne olursa olsun, üzerlerinde bulunan kitabeler hemen hemen aynı türdendir. Fakat çizilmiş resim ve süslemeler farklıdır. Yapılardaki resim ve süslemeleri desen açısından incelediğimizde bunların üç türlü; geometrik, bitkisel ve figüratif desenlerden oluşturuldukları belli oluyor. İslamiyet dönemi süslemelerde geometrik ve bitkisel desenler ağırlıklıdır. Bunun da nedeni İslam sanatında dini inançların gereği olarak figürleri tasvir etmek ya da resmetmek yasak olmasıydı.

Tarih ve kültür değerlerimizi araştırmak, bu konudaki bilimsel ve sanatsal çalışmaları ilerletmek milli kültürümüzün tanıtılmasında büyük önem taşımaktadır. Bu nedenle Karaman'ın önemli kültür abidelerinden sayılan mimari yapılardaki yazılı ve süslenmiş taşların sanat açısından incelenmesi ve bu inceleme sonuçlarının kendi yorumlarımızla sanatsal seramiğe uygulamak çalışmamızın temel amacıdır.

Bu amaçtan yola çıkarak çalışmada Karaman'da en eski dönemlerden günümüze dek ve ağırlıklı olarak da, Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı Dönemlerine ait mimari yapılardaki taş üzerindeki kitabeler ve süslemeler, sanat açısından ele alınıp incelenmiştir. Daha sonra da bu sonuçların çağdaş sanatsal seramiğe uygulanması gerçekleştirilmiştir. Uygulama açısından çağdaş seramiğin çeşitli malzemeleri (döküm çamuru, oksitler, tuzlar v.b.) teknikleri, yöntemleri (şekillendirme, dekorlama, sagar pişirimi v.b.) ve araçları kullanılarak hedefe ulaşmaya çalışılmıştır.

Yapılan bu tip çalışmalar, sadece geçmişimizin kültür ve sanat dünyasını tanıtmakla kalmayarak, kültür tarihimizin yazılmasına, gelişmesine, değişmesine ve günümüz sanat akımlarını geliştirmeye de yardım edebilir.

BÖLÜM -1

KARAMAN'IN TARİHİ GELİŞİMİ VE SANATSAL YAPILARI HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Kültür ve Sanat Açısından Karaman'ın Kısa Tarihi Gelişimi

Yeryüzünde bazı coğrafyalar, günümüze kadar olan tarihi ve kültürel birikimlerini bir şekilde saklayıp yaşatmışlardır. Amaç belki de bu gizemin bozulmasına engel olmak, dünümüzün ve bugünümüzün tarihi, sanatsal ve kültürel değerlerimizi koruyarak, ilkeleri doğrultusunda yaşatıp, tüm dünyaya duyurabilmektir. Zira yaşadığımız topraklar ortaçağa damgasını vurmuş yüzlerce belki de binlerce eserle dolup taşmaktadır.

Karaman kentinin ilk kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle beraber yapılan arkeolojik kazılar neticesinde, önemli bir yerleşim bölgesi, ticaret ve kültür merkezi olduğuna dair belgeler bulunmuştur.

Karaman ve çevresinin M.Ö.8000 yıllarında yerleşik iskâna sahip olduğu ortaya konulmuştur. İl, Hititler zamanında bir askeri ve ticaret merkezi olmuş daha sonra Firigya ve Lidyalıların egemenliğine geçmiş, M.Ö.322 de Yunan Kralı Perdikkos ve Filippos'un işgaline ve talanına uğramıştır.

Yapılan araştırmalara göre Karaman, Orta Anadolu'nun tarih öncesi çok önemli yerleşim birimlerinin hemen etrafındadır. Anadolu toprakları, insanoğlunun hayat kurma çabası içinde, üzerinde üretmeyi öğrendiği, yaşam mücadelesini sonuna kadar sürdürdüğü bölgedir. Avcılık-toplayıcılık döneminden, yerleşik hayata geçtiği, toprağı işleyip, hayvancılığı öğrendiği döneme ait bulgular, Karaman'ın insanlık tarihi ile ilişkisinin, yaklaşık 10.000 yıllık bir birikime dayandığını göstermektedir (Anonim 2006,18).

Karamanda bugüne kadar yapılmış araştırmalarda ilk yaşam izlerinin Epi Paleolitik devirde başladığı, Neolitik, Kalkolitik, Bronz, Demir, Helenistik, Roma, Bizans, Selçuklu, Karamanoğlu, Osmanlı ve Cumhuriyet devirlerinin de birbirini kesintisiz olarak takip ettiği görülmüştür.

Karaman, özellikle Anadolu'nun Türkleşmeye başladığı 1256–1487 yıllarında Karamanoğlu Beyliğinin merkezidir. Karamanoğulları Beyliğine ait çok sayıda camii, mescit türbe, köprü ve medresenin yanı sıra birde kale bulunmaktadır. Bu devre ait kültür varlıklarından Karaman'ın Anadolu'nun o devirdeki en önemli kültür ve sanat merkezlerinden birisi olduğu anlaşılmaktadır. Karaman'da sanat açısından dikkat çeken

hususlardan birisi Selçuklu, Karamanoğlu ve Osmanlı Dönemlerine ait birçok mimari yapıların bulunmasıdır. Özellikle dini mimari yapılarda yazılı ve süslenmiş taşlar bulunmaktadır.

Batılı araştırmacıların ilgilendiği önemli bir başka yer ise Karaman'daki Derbedir. Zira Derbe Hristiyanlık dininin yayılması adına önem taşır. Apostel Paulus'un misyonerlik yaptığı ilk kentlerden birisi olup, Hristiyanlık dininin doğuşu ve ilk yıllardaki yayılışı açısından ayrı bir yere sahiptir (Özgan,2000,43–51). Bu açıklamadan da anlaşıldığı gibi Anadolu topraklarının bazı bölgelerinde olduğu gibi, Karaman'da da ilk dönemlerde Hristiyanlık dini kabul edilmiştir.

Değişen egemenlikler sürecinde Karaman'da İslamiyet'ten önce bir Hristiyanlık dönemi kendini göstermiştir. Zira bu döneme ait de pek çok kalıntı hatta mimari eser bulunmaktadır. Bunların başında kiliseler gelmektedir. Nedeni ise her dönemde olduğu gibi, bu dönemde de dine ve tanrıya inanışa verdikleri önemi yansıtmaktadır. İnsanların dinleri ne olursa olsun, tanrıya inanışları aynıdır.

Karaman il sınırları içerisinde bulunan Binbir Kilise ve Manazan mağaraları da ilk dönem yerleşkelerindendir ve konumuz açısından dikkat çekicidir. Manazan mağaralarının giriş katının doğusundaki niş içerisinde bir Arcosolium (mezar odası) bulunmaktadır. Arcosolium' un içerisinde sıva üzerine yazılmış kitabenin bir bölümü tahrip olmuştur. Okunabilen kısmında yazılanlar şunlardır:

“Tonnes şimdilik fani âlemden ayrılışı ile iş bu lahiti kemiklerinin erimesi ve vücudunun toprakla bir olması için ellerini ve ayaklarını bağlı tutarak, şöyle ki sonunu görmek için”(Topal,2000,9–28).

Yine Bizans sanatını yansıtan pek çok kalıntıya da Karadağ kitlesinin üzerinde rastlanmıştır. Karadağ, Hititler tarafından kutsal kabul edilmiş bir dağdır. Ayrıca Mahalaç tepesinde bulunan hiyeroglif kitabe de bunu gösterir.

Günümüze kadar taş kitabesini ve taş süslemelerini koruyarak gelebilen eserleri incelediğimizde üzerlerindeki kitabe ve süslemelerin aşağı yukarı aynı türde olduklarını anlayabiliriz. Ayrıca bazı süsleme örneklerinin İran'daki tuğla tezyinatının Anadolu'da taşa aktarılmış şekli ile görebilmek mümkündür.

Anadolu Selçukluları için geçerli olan pek çok durum Beylikler Dönemi için de geçerlidir. Yapı malzemesinin kesme taş olması kitabelerin ise mermer üzerine yazılmış

olma kuralı Beylikler döneminde hatta Osmanlı Döneminde de devam etmiştir. Kesme taş mimarisinin taş işçiliği ile bezendiği, kuvvetli mekân etkisine dayalı bu araştırma yapıları, 14.yy. Anadolu Türk mimarlığının ve dolayısıyla Osmanlı evrensel mimarlığının da temellerini oluşturmuştur. Selçuklu Çağı olarak ele alınan bu dönemin mimarlık ürünleri Anadolu öncesi Türk mimarlığının çeşitli denemelerinin taş malzeme ile yeni bir araştırma heyecanı ile yoğrulup denendiği eserlerdir. Geleneksel plan ve biçim tasarımları yeni imkânlarla ilgi çekici denemelere sahne olmuş, devamlılık içinde yeni arayışlar, çağın mimarlık üslubunun genel karakterini meydana getirmiştir.

13. ve 14. yy.da başlayan bu süre içinde Anadolu Selçuklu ve sonrasında da beylikler dönemi mimarlık ürünleri Anadolu'nun Türkleşme döneminde birer damga gibi bulundukları merkezlerin görünümünü değiştirmiştir. Eserlerin tümü çok güçlü bir yaratıcılık ve milliyetçilik ürünüdür. Bu milliyetçilikte Türkleşme milliyetçiliğidir. Türkleşme ve bir İslami sanat tarzının Anadolu'ya yerleşmesinin en önemli göstergelerindendir.

Türkleşme sadece siyasi olaylarla ya da savaşların kazanılması ile olmamıştır. Aynı zamanda kültürümüzü, bu topraklara kazımak ta, en az siyaset ya da kazanılmış zaferler kadar etkilidir. Nitekim Orta Çağ boyunca öylesine bir kültür savaşı verilmiş ki, eserler günümüzde bile anlatmak istediklerini gözler önüne sermektedirler.

Anadolu, Beylikler dönemi denilen yeni bir sürece tanık olur. Aynı kökten gelen çeşitli Türk boyları “beylik devletleri” halinde ortaya çıkarlar. Bu yıllarda başka hiçbir beylik için kullanılmayan bir deyimle karşılaşılmaktadır. “İklim-i Karaman”, deyimi bir bakıma “Karaman Kıtası” anlamını taşımaktadır. Demek ki yaygın bir coğrafyadan, ortak kültür ve tarih süreçlerinden söz edilmektedir. Karamanlılar, 13.yy. da ortaya çıkan Moğol baskısı sonucunda pek çok Türkmen boyu gibi Asya'daki yurtlarını terk ederler.

Bir bölümü bugünkü Azerbaycan civarına yerleşirken, büyük bir bölümü ise Anadolu'ya göçer. Bu nedenle 13.yy. sonlarında Anadolu Selçuklu devleti dağılır. Anadolu'ya göç eden Karamanlıları, Anadolu Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubat, Taşeli Platosuna, Ermenek civarına yerleştirmiştir (Anonim,2006,13–39).

Günümüz Anadolu'sundan şöyle bir geriye baktığımızda, bu tarihi yolculukta gördüğümüz, anlaşılması zor, ama gerçek olan süreçler yaşanmıştır. Ortaçağ Anadolu'su, herkesin birbiri ile çatıştığı, ittifak edebildiği, geri çekilip yeniden paylaşmayı denediği, bir dönem olmuştur. Karamanlılar da bu tarihi süreçte hem yerleşik ve tarımcı Hristiyan yerli

halk üzerinde egemenlik kurmaya çalışmış, hem de yörede kendini gösteren diğer egemenlikler ile savaşmışlardır. İşte zaferlerle sonuçlanan bu savaşlar Karamanlıların farklı olduğunu ortaya koyar. Hep büyük mücadeleler vererek amacının da büyük olduğunu gösteren bu beylik, kalıcılığının temellerini atmıştır.

Karamanoğulları Beyliği, Anadolu Selçuklu Devleti yıkıldıktan sonra egemenlik hakkının kendilerine geçmesi gerektiğine inanmıştır. Tabi yerleştikleri toprakların coğrafi konumu ve sağladığı imkânlar çok önemli bir rol oynamıştır. Savaşçı ve dinamik Karamanoğulları Beyliği'nin geride bıraktığı eserlere baktığımızda onların İslami geleneğin takipçisi olduğunu gösterir.

Karamanoğulları Anadolu Selçuklu Devletinin zayıflamasından ve yıkılmasından sonra bağımsızlıklarını ilan edip Karamanoğlu Devletini kurmuşlardır. Karamanoğulları Oğuz'ların Salur boyuna mensuptur.

Şehir Klasik dönemlerde Larende olarak bilinir. 1256'da Karamanoğulları devletinin başkenti olan Larende, Cumhuriyetin ilanından sonra Konya iline bağlı olarak Karaman adını almıştır.

Karamanoğlu Mehmet Bey Konya civarında Moğollarla yaptığı savaşı kazanarak Konya'yı Moğol işgalinden kurtarmış ve Karamanoğlu Devletinin başkenti yapmıştır. O tarihlerde Anadolu Selçuklularının resmi dili Arapça, edebiyat dili Farsça idi. Yönetenlerle yönetilenler arasında dil konusunda büyük farklılıklar meydana gelmişti. Dil farkı büyük reaksiyonlar doğurdu. Hacı Bektaş Veli, Tapduk Emre, Yunus Emre, Aşık Paşa, Sarı Saltuk ve Karamanoğlu Mehmet Bey başta olmak üzere daha birçok kültür tarihinin büyük simaları Türk kültür ve medeniyetinin tahrip edilmekte ve yok edilmekte olduğunu görerek, siyasi ve kültürel taarruza geçmişlerdir. Karamanoğlu Mehmet Bey Türk Milliyetçilik tarihine altın harflerle yazılması gereken 13 Mayıs 1277 yılında yayınladığı bir fermanla Türkçenin zaferini sağlamıştır. Bu fermanla **"Bu günden sonra hiç kimse sarayda, divanda, meclislerde ve seyranda Türk dilinden başka dil kullanmaya"** diyerek Türkçeden başka konuşulan ve yazılan dilleri yasaklamıştır.

Bugün Karaman halkının civar yerleşim bölgelerine nazaran daha düzgün bir lisan kullanmasını bu fermanla aramak gerekmektedir.

Karamanoğulları devletinin sınırları, en güçlü olduğu zamanlarda, Karaman, Konya, Sivas, Kayseri, Niğde, Adana, Antakya, Silifke, Anamur, Mut, Gülnar, Alanya, Gazipaşa, Antalya, Isparta, Beyşehir'e kadar uzanmaktaydı.

Karamanlılar kuvvetli düşmanlarının karşısında sarp yerlere bilhassa Toros dağlarına çekilerek korunurlar ve tehlike geçince tekrar İçel ve Larende (Karaman) tarafına geçerlerdi. Geçitler vasıtasıyla Konya'ya ulaşan ticaret kervan yollarını kontrol eden Karamanlılar, Ceneviz, Kıbrıs ve Malta tacirlerinden aldıkları vergiler ile mühim bir gelir temin ediyorlardı. Lamos, Silifke, Anamur, Manavgat gibi kendilerine ait limanlardan tahsil ettikleri gümrük resmi önemli gelirlerdendi.

Hristiyan alemi tarafından kutsal sayılan ve antik şehir olarak bilinen Derbe kenti bugün de Avrupalı Hristiyan turistlerin dikkat ve ilgisini çekiyor. (Derbe Karaman'a bağlı Aşiran köyü yakınlarında yer alır) Hristiyanların Hz. İsa Peygamber'den sonra kendilerine dini lider olarak bildikleri Michael Derbe'de yatmaktadır. Burayı ve Michael'ın kabrini ziyaret edenler Hristiyan inancına göre kendilerinin hacı oldukları edinilen bilgiler arasındadır. Karaman 15 Haziran 1989 tarihinde Türkiye'nin 70. Vilayeti olmuştur.

Karaman sahip olduğu anıtları, eski evleri, mimari yapıları, çağdaş koruma ilkeleri doğrultusunda koruyup yaşattığı ölçüde kültürel mirasa sahip, tarihi bir kent kimliğini korumuş ve günümüzde de bu yolu takip etmektedir

1.2. Sanat Unsuru Olan Yazı ve Süslemelerin Karaman Yapılarında Ortaya Çıkışı ve Kullanımı

İnsanlık tarihinin çok eski dönemlerinde bile iletişim kurma ihtiyacı vardı. Bu nedenle taş devri insanları mağara duvarlarına resimler yaparak, günümüze, o dönemlere ait kalıntılar ya da diğer bir deyişle hayat belirtileri, belgeleri bırakmışlardır. Tüm bu belgeler, hem o dönemlerde insanların nasıl yaşadıklarına dair bilgiler vermekte, hem de o dönem için sanat amacı ile yapılmamış olsalar da insanların sanat anlayışı hakkında bilgiler vermektedir.

Alfabe denilen sistem, henüz bizim anladığımız şekli ile ortaya çıkmamışken, insanlar kendi duygu ve düşüncelerini ifade etmek için resimlerden veya bazı simgelerden istifade etmişlerdir. Bu resimler ve simgeler de çevrelerinde gördükleri canlıların ya da bazı doğal olayların etkisi ile ortaya çıkmış kavramlardı.

Çeşitli evrimler geçiren yazı, sistemleşerek eşyadan yazı, fikir yazısı, resimsel yazı, kelime-resim biçimindeki yazı, kelime-ses yazısı ve hece yazısı aşamalarından geçerek harf yazısı yani alfabe denilen olgunlaşmış biçime ulaşmıştır (Şahinoğlu,1977,7-11). Sanat unsuru olan yazı ve resimlerin çeşitli evrimler geçirerek böyle bir olgunlaşma biçimine ulaşması demek oluyor ki, Karaman'da da aynı şekilde gerçekleşmiştir.

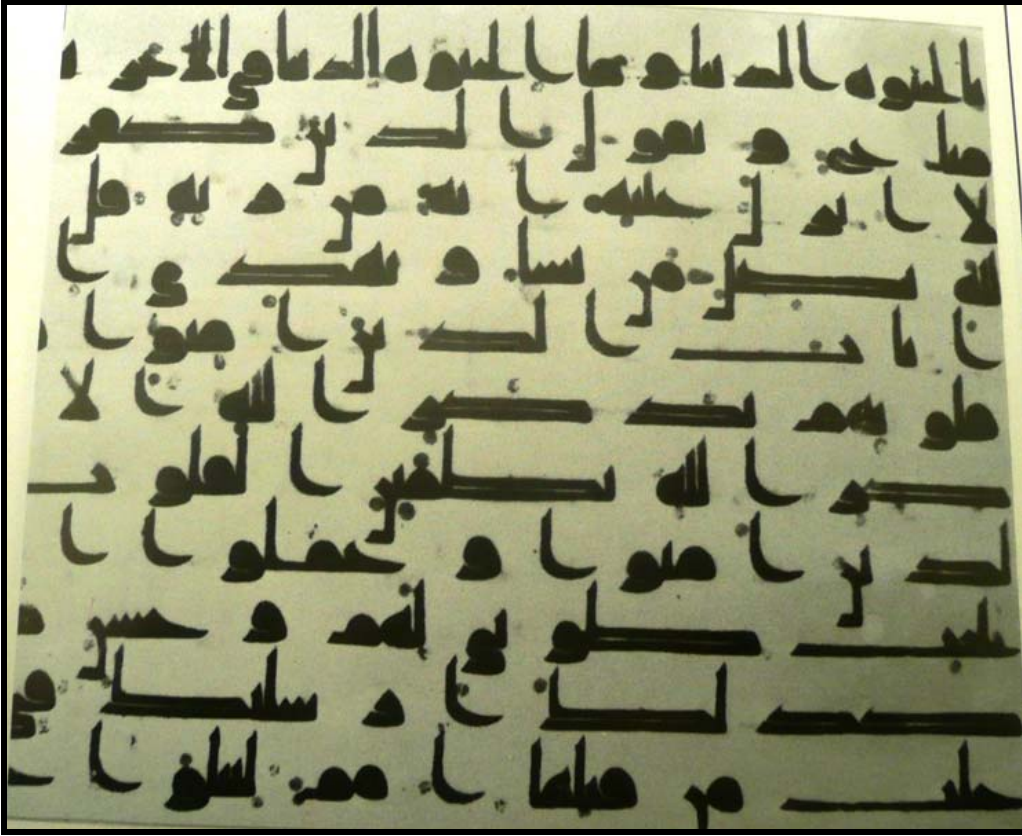
Çağlar boyu gelişme gösteren insanlık, farklı malzemeler kullanmayı öğrenmiş, bu malzemeler ile kendilerine alet, silah gibi araçlar yapmaya başlamışlardır. Dolayısı ile bu aletlerin sertliğinden yararlanarak çivi yazısı ortaya çıkmıştır.

Yine gelişmeler devam etmiş ve daha makul yazı türleri ortaya çıkmıştır. Hiyeroglif yazı dediğimiz yazı gelişmiştir. Şekil ve simgelerden ibaret olan bu yazı, o dönem için büyük bir adımdır. Karaman'da bunun en güzel örneği Hititler döneminden kalma Karadağ Mahalaç Hiyeroglifleridir.

Yazının gelişmeye başlaması ile uygarlıklar kendi yazı sistemlerini oluşturmaya başlamışlardır. Bu sistemler uygarlıkların geleneklerine, çevre ve coğrafi koşullarına bağlı olarak farklılıklar göstermektedir. Karaman'da araştırdığımız abidelerin taş kitabelerinde de farklı kitabeler bulunmaktadır. Fakat bunlar içerisinde İslami kitabeler daha çok ağırlık kazandığından, İslami dönem yazı ve süslemelerine ayrıca eğilmemiz gerekir.

İslam'ın ilk yıllarında yazı, kullanım alanlarına göre birkaç farklı şekil göstermekteydi. Günlük işlerde kullanılan yazılar, bunlar genellikle yumuşak ve kavisli hatların hâkim olduğu yuvarlak karakterli yazı tarzıdır; kitabelerde kullanılan yazılar, bunlar ise sert ve köşeli özelliğe sahip yazılardır. İslami yazılar da bu yönleri ile birbirlerinden farklılıklar göstermektedir.

İslam yazısının kaynaklarda birçok çeşidinden bahsedilmiştir. Yapı ve şekil olarak harfler birbirine yakın olsalar da, yazı çeşitleri arasında ince ayrımlar bulunmaktadır. İslam yazısının bu çeşitlenmesi sanat olarak kendi içindeki bir sınıflamadır. İslam yazısı başından itibaren kullanım alanına göre çeşitlenmeye başlamıştır. Çünkü yazı, İslam toplumunda başlangıçtan itibaren bir sanat konusu olarak ele alınmış ve işlenmiştir. Bu yazı türlerinden birisi kufi yazıdır. Kufi yazı, Arap harflerinin düz, köşeli ve geometrik olarak kullanılması ile ortaya çıkmış bir yazı türüdür. İslamiyet'in ilk zamanlarında ortaya çıkan ve bu yazı şekli adını Kûfe şehrinde almıştır (Şahinoğlu,1977,9). Köşeli şekillerin hâkim olduğu çivi yazısına çok benzeyen bu yazı sonraları yuvarlak bir şekil almış ve süsleme motifi haline gelmiştir. Bu yazının daha dekoratif bir görünüş kazanmasını sağlamak üzere harflerin her biri ile örüldüğü ve düğümlendiği “örgülü kufi” ve yine süsleme amacı ile harf uçlarının bitkisel formlarla sonuçlandığı çiçekli kufi gibi çeşitleri vardır (Şekil 1.1).

Şekil 1.1. Kufi Sülüsü İle Yazılmış Kuran (Şahinoğlu 1977,9).

Kufi yazının temelini oluşturan köşeli yazı, dini metinlerin tespitinde kullanılırken, kullanımı daha kolay olan yuvarlak karakterli yazı günlük yazışmalarda kullanılmıştır.

İlerleyen dönemlerde dini ve sivil mimari eserlerde uzaktan daha rahat görülebilen Celi Sülüs, Celi kufi gibi yazılar kullanılmıştır. Sülüs yazı 9.yy. ilk yarısında kufi yazının değişikliğe uğraması ile ortaya çıkmıştır. Yazının özelliği dik harfler kısa, diğer harfler ise yuvarlaktır. Celi yazı ise, mimaride kullanılan sülüs yazının iri yazılmış şeklidir (Şahinoğlu,1977,8–12).

Kullanım alanlarına göre yazı, harflerin yapılarına estetik müdahalelerde bulunulmuş ve bazı farklılıklar olmuştur. Tarihi süreç içerisinde oluşan bu durum yazının estetik çeşitlenmesini doğurmuştur.

Yazının bu kadar ön plana çıkmasının nedeni, İslam'da resmin yasaklanması ya da figürün süsleme unsuru olarak kullanılmamasıdır. Yazının süsleme elemanı olarak kullanımı da bu yönde gelişmeye ortam hazırlamıştır. İslam sanatında yazının gelişimi buna bağlıdır. Yazı, süsleme motifleri ile birlikte kullanıldığı için birbirlerini destekleyici unsur ortaya çıkmıştır (Şahinoğlu,1977,12–14).

Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Karaman'da da taş kitabelerde yazının yanı sıra süsleme elemanı olarak bitkisel (nebati) ve geometrik motifler de kullanılmıştır. Yazıda bu süsleme elemanları, Anadolu Selçuklu döneminde başlayıp, Osmanlı dönemine kadar devam etmiştir. Bunlar mimari yapılarda vazgeçilmez bir süsleme ögesi olmuştur. Hatta bitkisel ve geometrik motifler ile yazı ayrılmaz bir kompozisyon oluşturmaktadır. Özellikle yazılarda kullanılan alfabe, yazı ile birlikte kullanılan motiflerin birer parçası gibi görünmektedir.

13. yy. itibariyle kronolojik incelemelerde görüldüğü gibi eserler çok ve çeşitlidir. Çok sayıda bulunan bu eserler ekseriyetle tezyinatlı olup neredeyse yapıların tamamını oluşturmaktadır. Anadolu Selçuklu yapılarının tezyinatı zengin bir çeşitlilik karakteri taşır (Ögel,2008,321–364).

Karamanın mimari yapılarında da sadece taş tezyinat ya da süsleme değil, aynı zamanda taş kitabeler de bu bezemeleri desteklemektir. Taş tezyinatının amacı süsleme ise, taş kitabelerin amacı da, eserin mimarı, yaptıranı, onarımı, yapım tarihi ve amacı hakkında bilgi verip geleceğe bu bilgilerin aktarılmasını sağlamaktır.

Tezyinat Ortaçağ Anadolu'suna damgasını vurmuştur. Öyle ki, eserin sanatkârı hem işçiliği ile hem de hayal gücü ile bu etkiye katkıda bulunmuştur. Sanatkârlar her türlü mimari esere aktarmış oldukları tezyinatı eserlerin hemen hemen her elemanında kullanmıştır. Karaman'daki bu mimari yapılar; cami, türbe, medrese, mescit, kervansaray, köprü, çeşme, han, hamam, kemer gibi eserlerdir. Pek çok mimari eserde göze çarpan bu tezyinat örneklerini aynı zamanda mihrap, minber, taç kapı, pencere söveleri, iç ve dış portaller, revak gibi mimari yapı öğelerinde de fazlası ile görebilmekteyiz.

Eserlerdeki zengin tezyinat çeşitliliği, başlı başına büyük bir araştırma konusu teşkil eder. Büyük Selçuklular İran'da hâkimiyetini devam ettirdiği süreçte malzeme olarak tuğla kullanmıştır. Hatta eserlerin yapı malzemesi olarak da tuğla kullanıldığı bilinmektedir. Yani hem inşa malzemesi, hem de süsleme malzemeleri aynıdır. Fakat Anadolu Selçuklularında durum daha farklıdır ki, bu fark da şudur; Anadolu Selçuklularında yapı malzemesi olarak istisnasız kesme taş kullanılmıştır. Sanki Anadolu Selçuklu eserleri için bu bir kural niteliği taşır. Bunun yanı sıra Anadolu Selçukluları tezyinat malzemesi olarak taşı tercih etmişlerdir. Tezyinat için bu durum malzemeyi seçme özelliğini gösterir. İran'da tuğla kullanılması, Anadolu da ise taş kullanılmış olması malzeme temininden değil, yapacakları sanata uygunluk açısından böyle bir seçim yapılmıştır. Fakat inşa için malzeme

seçiminin tamamı ile temin imkânından kaynaklanmaktadır. Anadolu Selçukluları'nda özellikle Karaman'da tüm Orta Çağ yapıları için söz konusu olan kesme taş ayrıntısı bu bölgede bulunma olanağından kaynaklanmaktadır.

Karaman'da bulunan tarihi nitelikli mimari yapılardaki taş kitabelere ilk bakıldığında, taş kitabelerin birer süsleme ögesi olduğu düşünülmektedir. Oysaki mimari yapı incelendiğinde, motif gibi görünen süsleme öğelerinin bazılarının gerçekte birer taş kitabe oldukları görülmektedir. Kitabelerin tümü motiflerle öyle uyumlu bir kaynaşma göstermişlerdir ki, sanki kitabeler motiflerin bir elemanı gibi görülmektedir.

Karaman'da geçmişten günümüze kadar ulaşan, mimari yapıların üzerinde yer alan, yapıldığı ve onarım gördüğü tarihleri, yaptıranını, mimarını, ustalarını belirten ifadeler kitabe varsayılmıştır. Bununla birlikte yapılar üzerinde bulunan ve yaptıranı tarafından yazılması istenen, genellikle öğüt niteliği taşıyan ifadelerin yanı sıra ayet ve hadislerde kitabe olarak kullanılmıştır.

Karaman'ın bu dönemi ekser taş kitabelerinde geometrik süslemelerle, stilize edilmiş hayvan, kuş ve nebati tasvirleri, sembolik işaretlerle beraber Arap alfabesiyle çok sayıda köşeli ve yuvarlak hatla yazı ögesi süsleme elemanı olarak kullanılmıştır.

İslam dünyasının tarihi abidelerinde bulunan bu yazılar “İslam sanatı” tabirinin yaranmasına vesile olmuştur. İslam sanatı ile ilgili yazıda en çok tekrarlanan fikir de, İslam'ın canlı tasvirini yasaklaması ve bu yüzden Müslüman sanatçıların soyut sembolizme ve geometrik süslemelere yönelmesidir. Oysaki İslam, putperestliği ve kesin olarak da Allah'ı herhangi bir şekilde tasvire kalkışmayı reddetmiştir. Selçuklu sanatında ve bin yıllık minyatür resminde sayısız insan, hayvan ve kuş tasvirleri yer almaktadır ve bu tasvirler, İslam'ın en ihtişamlı dönemlerinde yapıla gelmiştir.(Memmedov,1996,41).

Araştırdığımız abidelerde kitabeler kadar olmasa da Karaman'ın mimari yapılarında önemli sayıda taş süslemelere de yer verilmiştir. Karaman'ın çeşitli mimari yapılarında; cami, medrese, çeşme, köprülerinde v.b. karşımıza çıkan bu süslemeler geometrik, bitkisel ve figürlü süslemeler olup, natüralist veya stilize olarak işlenmişlerdir.

Sanatkârlar, ister dini, ister büyü, ister süs ve isterse de karmaşık duyguların yansımaları olarak ortaya koydukları eserlerinde, kullanacağı motifleri öncelikle konu ve sonra malzeme ve zemini esas olarak seçmektedirler. Tercih edilen geometrik, bitkisel ve figürlü şekiller ya belirleyici fonksiyonları, ya göze hoş gelişleri, ya da sembolik güçleri

sebebiyle motif olarak kullanılmışlar. Bu tercih sebepleri arasında sembolik güçler önemli bir yer tutmuştur.

Birçok süsleme unsurları, etkileyici sembolik anlamı ile Türk dünyasında geçmişten günümüze hem mimaride hem de küçük el sanatlarında oldukça fazla yer tutmaktadır. Taş, mermer, tuğla, çini, ahşap, alçı gibi mimariye has malzemelerin yanı sıra maden, dokuma, deri ve cam işleri gibi el sanatlarında bazen tabiatta olduğu şekliyle ve fakat çoğunlukla üsluplaştırılmış olarak karşımıza çıkmaktadır (Duran,2007,17).

BÖLÜM-2

KARAMAN'DAKİ YAPILARDA BULUNAN TAŞ KİTABE VE SÜSLEMELERİN DÖNEMLERE GÖRE TESPİTİ VE İNCELENMESİ

Türk sanatı ve mimarisi ele alındığında iki önemli devre dikkati çekmektedir. İlk devrede, Türklerin İslamlığı kabulünden önce meydana getirdiği eserlerdir. Bu sırada hem göçebe hem de yerleşik bir yaşam tarzını benimseyen Türkler; yakınlarında bulunan toplum ve kültürleri de etkileyerek homojen bir yapının oluşmasında baş rolü oynamışlardır. Doğudan batıya doğru devam eden toplumsal ve kültürel hareketin belirleyicisi konumunda olan Türkler, İslamlığı kabul ettikten sonra şekillendirdikleri bazı yapı türlerinin ilk uygulamalarını da bu zamanda gerçekleştirmişlerdir (Karpuz,2001,1-5).

Karaman'daki kitabesi ve süslemesi bulunan yapıları iki tarihi döneme göre incelemek mümkündür. Bunlar İslamiyet öncesi ve İslamiyet dönemleridir.

2.1. Karamanda Bulunan İslamiyet Öncesi Döneme Ait Yazı ve Süs Örnekleri

Tarihi devirlerden Hititler Dönemi Karaman, Arzava adlı yarı bağımsız bir devletin sınırları içerisinde yer almaktadır. Şehir bu devirde önemli bir ticari ve askeri merkez konumundadır. Karaman'daki Karadağ üzerinde Mahalaç Tepesinde ve Kızıl Dağ kayası üzerinde Hititlerden kalma hiyeroglif kitabeler bulunmaktadır (Şekil 2.1).

Şekil 2.1. Karadağ-Mahalaç Hiyeroglifi (Topal 2000).

Şekil 2.1. deki hiyeroglif örneği, daha belirgin bir çizimle aşağıda gösterilmektedir.

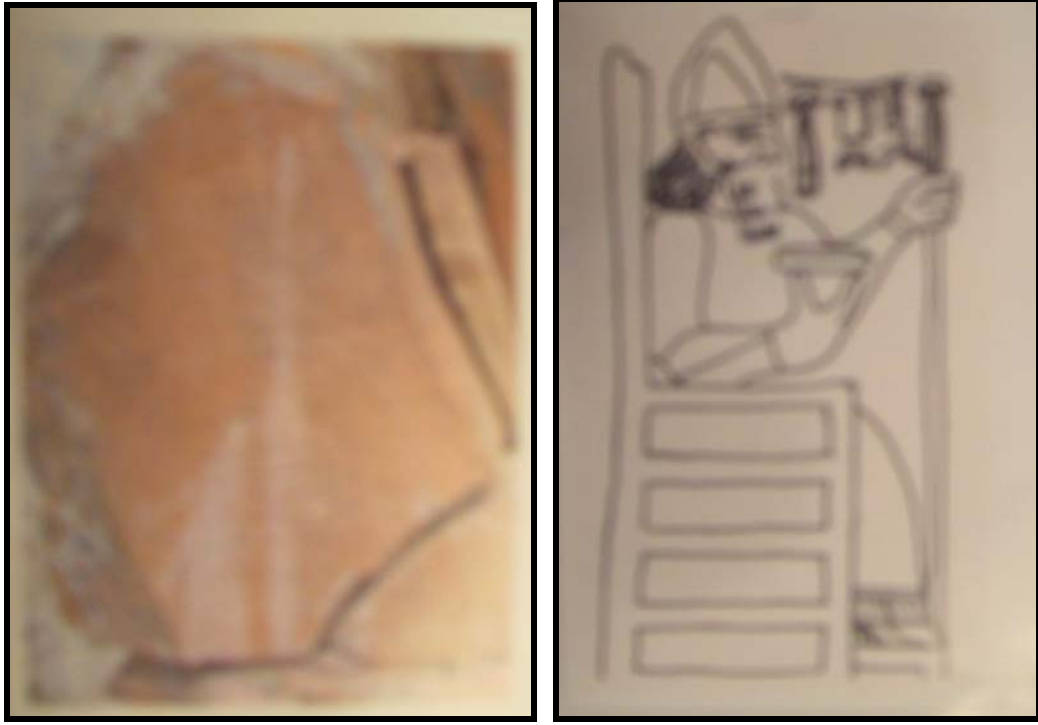
Bu kitabede “*Bütün Toprakları feth eden, güneş ve büyük kral Hartapus göklerin fırtına tanrısına, tanrısız büyük dağa ve bütün tanrılara sundu ve dua etti*” yazmaktadır (Topal,2000,9-27).

Şekil 2.1.de görüldüğü gibi sunulan bu hiyeroglif örneklerde yazılar şekil ve semboller ile gösterildiğinden, bu dönemlerde de süsleme sanatı kullanılıyor gibi görülmektedir. Oysaki, örneklerde görülenler, sadece harfleri ifade etmektedir.

Ayrıca, Karaman yakınlarında olduğu bilinen ancak kesin yeri yakın zamana kadar tespit edilemeyen Bizans devri yerleşkelerinden Barata’nın Karadağ yakınlarında Kızıldağ’da olduğu Dr. David H. French tarafından tespit edilmiştir.

Kızıldağ aynı zamanda Geç Hitit Döneminin önemli bir merkezidir. Dağ üzerinde oval planlı bir kale kalıntısı, Hititlere ait bazı kutsal alanlar ve hiyeroglif kitabeler ile dağın güney yamaçlarında yüzeyi düz büyük bir kaya bloğunun üzerinde Hitit kralı Hartapus’un kazıma rölyefi bulunmaktadır. (Şekil 2.2). Kral Hartapus uzun elbise giymiş, tahtında sağa oturur vaziyette, Hotamış gölüne hâkim bir şekilde tasvir edilmiştir. Sağ elinde bir libasyon kabı, sol elinde asa tutmaktadır (Anonim,2005,13–24).

Bunun yanı sıra, çevrede bazı ayak izi motifleri ile Hiyeroglif kitabeler vardır (Topal,2000,36).

Şekil 2.2. Hitit Kralı Hartapus'un Kazıma Tekniğinde Yapılmış Rölyefi (Topal 2000).

2.2. Karaman'da İslamiyet Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler

Dünyanın en eski yaşayış merkezlerinden olan Anadolu çok sayıda çeşitli din, dil, ırk ve geleneğe bağlı insanların geçtiği, bir süre yerleştiği ve izini bıraktığı bir coğrafi mekândır. İslamiyet döneminden bu topluluklardan geriye kalan izleri en çok mimari ve süsleme alanında yaşanmıştır. Bu dönemin Türk mimarisinde kullanılan süsleme çeşitlerini topluca ele almak ve açıklamak gerekirse, bunları aşağıdaki şekilde gruplaştırmak mümkündür.

Plastik sanatların başlıca kollarından olan taş üzerine işlenmiş kabartmalar, insanlığın var oluşundan beri çeşitli yörelerde ortaya çıkan önemli konular arasında yer alır (Gündoğdu,2008,76).

Bunlar, Taş süsleme, Tuğla–taş duvar süslemesi, Mukarnas ve benzeri süsleme, Çini ve sırlı tuğla, Keramik, Alçı ve stuko, Malakari, Kalem işi, Ahşap malzemelerinden oluşan süslemelerdir.

Sunulmuş gruplaştırmadan da görüldüğü üzere, bu dönemde kullanılan süsleme çeşitlerinin çoğunluğu (tuğla-taş, çini ve sırlı tuğla, keramik, alçı ve stuko vb.) seramik malzemelerden yapılmıştır.

Taşın Türk sanatında geniş ölçüde kullanılması Anadolu'da başlar. Orta Asya ve İran'da yapılar, önceleri kerpiç ve tuğladan, yer yer ise moloz taşla inşa ediliyordu. Yüzeyler tuğla, pişmiş toprak ve alçı gibi malzeme ile kaplanıyor ve bezeniyordu. Sonraları buna sırlı tuğla ve çini de katıldı. Çevrede bulunan malzemenin doğurduğu durum, Türklerin Anadolu'ya girmesi ile hemen hemen kökünden değişti. Çevrede bol ve çeşitli taş bulunuşu, bu malzemenin daha önceki yapılarda da kullanılmış olması önemli rol oynamıştır.

Yunan, Roma ve Bizans devri Anadolu'sunda geniş çapta ve kaliteli bir taş inşaat ve süsleme geleneği sürdürmüştü ve bu devirlere ait eserler henüz göz önündeydi. Bu hazır malzeme çok defa inşaatta ve süslemede değiştirilmeden kullanıldığı gibi el altında bulunan büyük çapta yapılar, taş ocağı gibi de işe yarıyordu. Ancak taş süsleme işi ile uğraşan ustaların süslemeyi, motifler, düzen ve zevk bakımından çok fazla etkilemediği günümüze kadar gelen eserlerden anlaşılmaktadır (Demiriz,2004,7-11).

Bu nedenlerle Anadolu'daki ilk mimari eserlerdeki süslemeler daha gösterişsiz ve özensiz diyebiliriz. Fakat ilerleyen tarihle birlikte Anadolu Selçukluların yerini Beyliklerin alması ile süsleme farklı bir anlayış kazanmıştır. Zamanla taşın gerektirdiği teknik özellikleri kazanan süsleme, Osmanlı devrinde ise artık yeni bir kimliğe bürünmüştür. Erken Osmanlı sanatında taş işçiliği teknik ve süsleme açısından değişik örnekler ortaya koymuştur. Bu örnekler malzemenin çokluğu nedeni ile çeşitlilik göstermektedir.

Anadolu Selçuklu döneminde, bazı merkezlerde özellikle Konya başta olmak üzere, Kayseri, Sivas, Erzurum gibi yerlerde pek çok örnekler vermişken, bu dönemi takip eden Beylikler döneminde ise durum biraz daha farklı olmuştur. Her beylik yerleştiği merkezde kendini göstermiş ve eserlerini bu merkezlerde vermiştir. Bunların en önemlisi Karamanoğulları beyliği'dir. Karamanoğulları beyleri yerleştikleri topraklara kendi isimlerini vermişler ve bunu koruyabilmişlerdir. Bu nedenle de Karaman'da çoğunlukla Karamanoğulları Beyliği dönemine ait eserler bulunmaktadır.

Karaman, hem tarihi açıdan, hem de kültürel varlıkları açısından kendisini gerektiği gibi tanıtamamış olsa da son derece önemli bir kültür merkezidir. O dönemin şartları ile böylesine zengin bir kaynak ortaya çıkarabilmek kadar, onu günümüzde de aynı dikkat ve özenle yaşatıp koruyabilmek de önem taşımaktadır.

Karaman'da kültürel değerlere biraz sahip çıkılabilmiş, biraz da çıkılamamış aslında. Fakat buna rağmen, Karaman'daki eserler, tam anlamıyla Beylikler Dönemi'nin aynası

niteliğindedir. Yapılardaki mimari eleman özellikleri olsun, süsleme elemanları olsun, kitabe olsun birbirlerine çok benzemektedirler.

Süsleme öğeleri, farklı malzemeler üzerine uygulanmış olmakla birlikte, kullanılan motifler hemen hemen birbirine benzemektedir. Kullanılan malzemelere gelince; taş, ahşap, tuğla, çini, seramik, sırlı tuğla gibi örnekleri verebiliriz.

Anadolu’da büyük bir yapı faaliyeti gösteren Anadolu Selçukluların ana malzemesi taştır. Taşın yanı sıra yer yer mermer de kullanılmaktadır. Taşı özellikle dini ve sivil eserlerin portallerinde büyük bir ustalık ve ince bir zevkle bezeyerek Anadolu’ya özgü bir üslup yaratmışlardır. Selçuklular, ana malzemenin tuğla olduğu İran Selçuk (Büyük Selçuklu) mimarisinden sonra, Anadolu’ya büyük yenilikler getirirler. Taş süslemenin portallerden başka en ilginç kullanılma alanı minare, mihrap, minber, konsol, kemer, eyvan, profiller, pencere kemerleri, tonozlar ve sütun başlıklarıdır (Öney,1992,7–15).

Bütün İslam yapıları camii, türbe, medrese gibi birbirinden güzel motiflerle süslenmiştir. Bu süslemeler genellikle üç grupta incelenir. Geometrik süslemeler, bitkisel süslemeler (nebatî tezyinat) ve yazı süslemeleridir. Bitkisel süslemeler ise hatayi ve Rumi süslemeler olmak üzere ikiye ayrılır. Türklerde daha çok(hatayi ve Rumi) bitkisel süslemeler görülmektedir. Arap’larda geometrik ve Selçuklular da ise Rumi ve Hattî, özellikle kûfî kitabeler vardır (Zübar,1972,19–21).

İslam Mimarisinde geometrik tezyinatın gelişmesi, bu sanatın doğup yayıldığı alanlarda, varisi olduğu uygarlıkların izleri ve İslam hendese biliminin gelişmesi ile bağlantılıdır. Müslümanlığın şiddetli dini coşkularla doğan maddî yükselmesi daha ilk devirlerde çok geniş bir coğrafya üzerinde yüzlerce binanın yapılmasına neden oldu. Türklerin yeni bir unsur olarak bu düzene katılmaları, tezyinattaki gelişme ve değişmelerde önemli bir rol oynadı.

Geometrik kompozisyonlarla kaynaştırılabilen en önemli unsur, yazı tezyinatıdır. Yazının kendisi de geometrik bir süsleme unsurudur. İslam süslemeciliğinde geometrik kompozisyonların tercih nedenini araştıran pek sanat tarihçisi bu konuya tasvir yasağı problemi ile girerler (Mülayim,1982,67–70).

Karaman’da İslamiyet’in kabulü ile hem dini inanışta, hem de mimari yapı özelliklerinde pek çok köklü değişiklikler olmuştur. Bunların başında kitabeler ve süslemeler gelmektedir. Mimari yapılar üzerindeki süslemeler, farklı malzemelerle

uygulanmıştır. Özellikle taş süslemeler en gösterişli olanlarıdır. Taş süsleme, mimari yapılarda, kesme taş ya da mermer üzerine, bitkisel, geometrik gibi motiflerin, kazınarak ya da oyularak işlenmesi suretiyle ortaya çıkan süslemelere denir. Türk sanatında taş işçiliğinin en güzel örneklerini Anadolu Selçuklu Devletinde, Beylikler zamanında ve Osmanlı mimarisinde bulabiliriz. Taş süslemeler mimari yapıların tüm elemanlarında, iç ve dış süslemelerinde, mihraplarında, sütun başlıklarında görülmektedir. Bezemelerde kullanılan motifler geometrik şekiller, bitkisel şekillerdir. Taş süsleme, hem dış cephe de hem de iç cephede kullanılan bir süsleme türüdür.

Her devlet kendine has özelliklerini mimari yapılara yansıtmıştır. Karaman da ise Beylikler dönemi mimari açıdan bir zirve olmuştur. Anadolu Selçuklu döneminde temelleri atılan taş süsleme sanatı Beylikler döneminde doruk noktasına ulaşmış ve Osmanlı döneminde ise bu zenginliğini devam ettirmiştir. Taş kitabe ve taş süslemelerin bulunduğu o dönemlerden günümüze kadar koruyarak gelebilen mimari yapılar şunlardır; camiler mescitler, medreseler, hamamlar, çeşmeler ve imaretlerdir (Aköz,2000,135–137).

Karaman’da İslamiyet’in kabulünden günümüze kadar, Anadolu Selçukluları, Karamanoğulları ve Osmanlılar egemen olmuşlardır.

2.2.1. Anadolu Selçuklu Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler

Anadolu Selçuklu mimarisi, Türk mimarlık tarihi ve sanatının en önemli dönemini oluşturmaktadır. Bu yeni coğrafyada yeni temalarla özgün bir sanat alanının temelleri atıldı. Sanatın her alanında olduğu gibi bu alanında da eşsiz eserler ortaya konmuştur

Anadolu Selçuklu Mimarisi, geliştirdiği ve öncülük ettiği mimari üslup ile Türk Mimarisinin önemli bir safhasını teşkil etmektedir. Dolayısı ile Türk Sanatının gelişmesine de büyük katkıları olan bir dönemdir (Karpuz,2001,1–4).

Karaman’da İslamiyet dönemine ait yapılar, yapım tarihlerine göre ve yapının kullanım amacına göre sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırmayı dini mimari yapılar ve sivil mimari yapılar olarak ayırabiliriz. Taş kitabe ve taş süslemelerini günümüze kadar koruyarak gelebilen bu yapılar, Camiler, mescitler, medreseler, hamamlar, çeşmeler ve imaretlerdir.

Anadolu Selçuklu Dönemi, XI. yy. ile XIII. yy. sonuna kadar olan dönemi kapsar. Bu döneme ait mimari yapılarda bazı önemli özellikler vardır. Bunlardan en dikkat çekici olanı yapılardaki taş kapılarıdır. Bir diğeri ise kesme taşın kullanımıdır.

Çoğunlukla mukarnaslı niş biçimindeki kemerli kapılar, birkaç sıra ve çeşitli taş işçiliği gösteren bordürlerle çerçeve içine alınmıştır.

Kesme taş mimarının taş işçiliği ile bezendiği kuvvet mekân etkisine dayalı bu döneme ait yapıları XIV. yy Anadolu Türk mimarlığının ve dolayısıyla Osmanlı evrensel mimarlığının temelini oluşturmuştur. Selçuklu çağı olarak ele alınan bu dönemin mimarlık ürünleri, Anadolu öncesi Türk mimarlığının çeşitli örneklerinin taş malzeme ile denendiği eserlerdir. Çağın mimarlık üslubunun genel karakterini meydana getirmiştir (Altun,2005,3).

Anadolu Selçuklu Dönemine ait mimari yapılarda bulunan süslemeler İslam dininin etkisinde kalmıştır. Bu yapıların çoğunda süsleme ögesi olarak bitkisel (nebatî) ve geometrik motifler kullanılmıştır.

Anadolu Selçuklu Dönemi mimarisinde yazı, kendine has bir karakter taşır. Kullanılan yazı çeşidi genellikle Sülüs-Kûfî türündedir.

Anadolu Selçuklu döneminden günümüze kadar tüm bu süsleme ve yazı özelliklerini koruyarak gelebilen, Karaman merkezindeki tek belirgin örnek Saadettin Ali Bey mescididir

2.2.1.1. Saadettin Ali Bey Mescidindeki Örnek

Mescit Karaman il merkezindedir. Hatuniye medrese ve türbesinin yakınındadır. Mescit Karaman'da üstünde kitabesini muhafaza ederek günümüze kadar ulaşan tek Anadolu Selçuklu dönemine ait yapıdır (Topal,2005,167).

Saadettin Ali Bey mescidini, Anadolu Selçuklu dönemi mescit mimarisini, taş kitabesini koruyarak günümüze kadar gelebilen tek yapı olması nedeni ile başka yapılarla karşılaştırma imkânı bulunmamaktadır. Anadolu Selçuklu dönemine ait bu yapı Beylikler dönemi yapıları ile kıyaslanamayacak kadar basit ve sade olmasının yanı sıra, taş süslemesi de bulunmamaktadır.

Resmi kayıtlarda bu abidenin ismi Saadettin Ali Bey Mescidi olarak bilinmektedir. Aynı zamanda halk bu mescide kitabesindeki Sultan Keykavus'un künyesine nispetle (Eb-ül-feth) türbesindeki yatırların başları bulunmadığına göre Kesik baş Mescidi, kitabe taşının yanlarındaki uzunlamasına yazılan kitabesi yılanı benzeterek Yılanlı Mescit de demektedir. Mabet tamamen kesme taş ile yapılmış, sağır kubbesi de yine muntazam kesme taş ile kaplanmıştır. Taş mihrabı istalaktitlidir. Mihrabın sağında ve solunda cûz koymak için yapılmış birer cep bulunmaktadır. Mabet kapı tarafından açılan iki pencereden

ışık almaktadır. Ana kubbeyi dört tarafından yarımşar kubbe destekler. Mabedin kapı söveleri mor mermerdendir. Üzerindeki 1.77 X 0.58 m ebadındaki bir taş devrinin sülüsü ile iki satır halinde kitabe kabartma olarak yazılmıştır (Şekil 2.3).

Şekil 2.3. Sadettin Ali Bey Mescidinin Kitabesi (Konyalı 1967).

Kitabe günümüz Türkçesine şöyle çevrilmiştir.

“Bu mübarek mescid din ve dünyanın izzeti, Yüce Sultan, Feth babası ve Emir-el-mü'minin'in ortağı Keyhüsrev oğlu Keykavüs'ün hükümdarlık günlerinde tanrının rahmetine muhtaç, zayıf kulu Ebu Bekir oğlu Sa'd-ed-din Ali'nin elinde 645 yılı aylarında yapıldı.”

Kitabeye göre mescit 645 H. 1247 M. yılında Sultan II. Keykavüs'ün birinci defa ki hükümdarlığı zamanında Ebu Bekir oğlu Sa'd-ed-din Ali tarafından yaptırılmıştır (Konyalı,1967,347–351).

2.2.2. Karamanoğulları Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler

Anadolu'da beylikler dönemi mimarisi Türk mimari tarihinde özel bir önem taşır. Beylikler dönemi mimarisi, Selçuklu ile Osmanlı mimarileri arasında bir köprü oluşturmaktadır. Bu dönemde bir yandan Selçuklu etkileri sürmüştü, öte yandan Osmanlıda da görebileceğimiz özellikler bulunmaktadır. Beylikler Dönemi sanatı ayrıca kısa bir

zaman içinde imparatorluk sanatına yükselmiş olan Osmanlı mimarisinin oluşumuna da katkısı olmuştur.

Selçuklu Sanatı XIII. y.y. sonuna değin çok önemli eserler verilerek kuvvetle yaşatılmıştır. Sınırlara yerleştirilmiş olan Türkmen Beylikleri, Selçuklulardan sonra bağımsızlıklarını kazanarak Anadolu Türk mimarisine canlılık getiren yapılar vermişlerdir. Böylece XIV. yy. da sanat tarihinde “Beylikler Dönemi” olarak adlandırılan yeni bir dönem başlamıştır.

Anadolu’daki Selçuklu Beyliğinin en büyüğü ise Karamanoğulları dır. Ermenek, Karaman, Konya, Aksaray, Niğde ve Anamur yörelerinde egemen olmuşlardır. Selçuklu sanatının üslup ve geleneğine en çok bağlı kalan bu beylik, uzun süren egemenliği süresince Osmanlı Sanatını da etkilenmiştir (Yetkin,2003,12).

Karamanoğulları dönemindeki abideler, kendi bünyesindeki sanat üslubunda Selçuklu geleneğini sürdürmüştür.

Anadolu Selçuklu Döneminin etkisi ile Karamanoğulları dönemine ait mimari yapılarda işlenen taş süslemeler geometrik ağlar, köşeli desenler, kufi yazı örnekleri görülür. Ayrıca palmet, lotus gibi süslemelere de yer verilmiştir. Kesme taş geleneği devam etmektedir (Tolga,1989,45–47).

Ayrıca bu dönem süsleme sanatı en güzel örneklerini vermiştir. Hemen hemen tüm mimari yapı türlerinde taş süsleme örneklerine rastlanmaktadır.

2.2.2.1.Yunus Emre Camiindeki Örnek

Bu mimari abide, Karaman ili Kirişçi mahallesindedir.13.y.y. da yapılan bu cami, kesme taştan merkezi kubbeli bir yapıdır. Son cemaat yeri dört sütun üzerinde ortada oval, yanlarda yuvarlak beş küçük kubbe ile örtülmüştür (Kayserilioğlu,2004,60–63).

Caminin üzerinde, onun yapım tarihini belirleyecek kitabe bulunmamaktadır. Bu nedenle yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Ancak 1948 yılı onarımında, camii haziresinde bulunan, bugün son cemaat revakının doğu bölümü güney cephesinde lento olarak kullanılan mezar taşı 30 Haziran 1382 tarihini taşımaktadır. Dolayısıyla yapının bu tarihten önce yapıldığı kabul edilmektedir (Dülgerler,2000,139–142).Yaptıranı döneminde Kirişçi Baba adıyla bilinen İsmail oğlu Yunus Emredir. Mimarı ve ustaları bilinmemektedir.

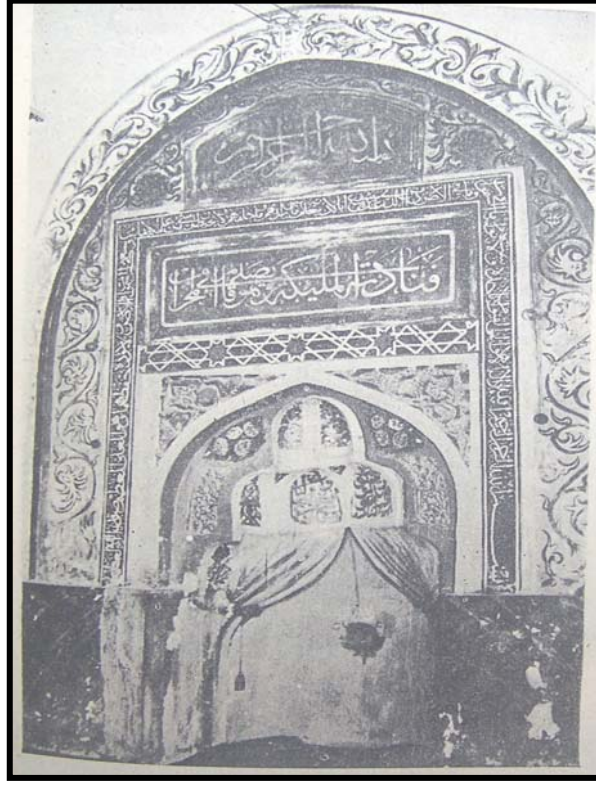
Bugünkü şekli ile camii önünde 5 kubbeli bir son cemaat revakı olan, batısındaki türbe mekânı ile bütünleşmiş, minareli bir yapıdır. Çevrenin yükseltilmesi sonucu yoldan

1.80 m aşağıda kalmıştır. 1992 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarıma alınması sonucu caminin sıvaları raspalanmış muhtes eklerden bir bölümü kaldırılarak belli ölçüde özgün biçimi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bugünkü şekli ile camii, güney ve kuzeye ikişer, doğuya bir pencere ile açılmaktadır. Batı duvar bir onarım sırasında yıkılmış, ortada bir büyük, yanlarda iki küçük kemer ile batıdaki mekân ile bütünleşmesi sağlanmıştır.

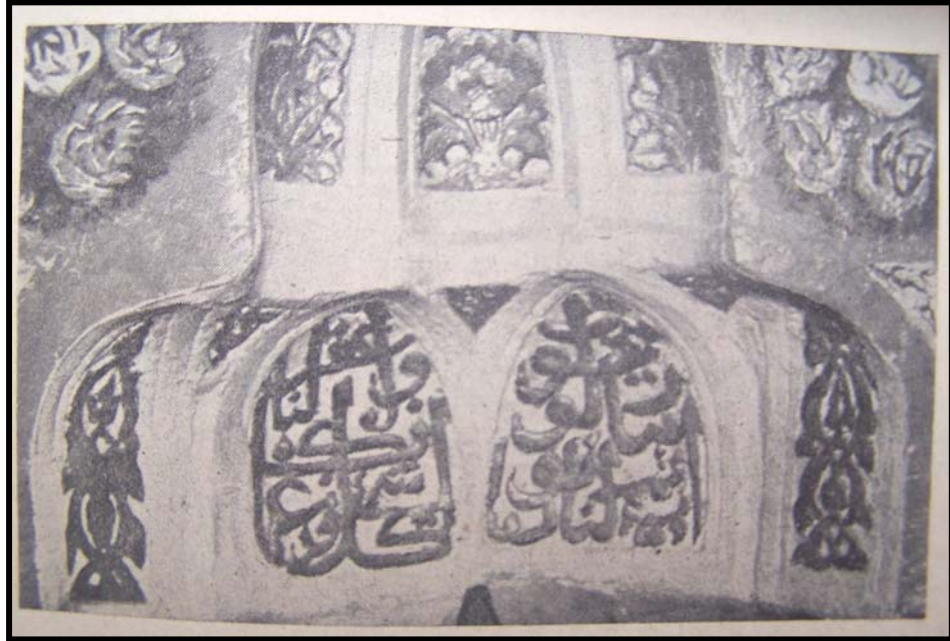
Cami dışta bütünüyle kesme taş, içte moloz taş kireç harç olup, üzeri sıvanmıştır. Muhtes mekân örtüsünde ve gergilerde ahşap kullanılmıştır. Çatı örtüsü bugün, kubbeli mekânlarda taş kaplama, muhtes bölümde ise metal kaplamadır. Yapı bütünüyle yalındır. Dışta kesme taşın olanakları içerisinde yapı elemanlarının düzeninde süs aranmıştır. Destek ayakları ve duvarlardaki kemer tırnakları tek sıra Mukarnas bademli olarak düzenlenmiştir. İçte süs yalnız, alçı mihrabın mukarnaslarında ve köşeliklerde kalmıştır. Köşelikler, iri Rumi ve palmetlerle süslenmiş, Mukarnas dilimlerinde ise yazı, Rumi ve palmet motifleri kullanılmıştır.

Rumi, Sözlük anlamı, Anadolu'ya ait demektir. Orta Asya kökenli olan motifin ilk yaygın kullanımı Selçuklu Devleti zamanda olduğu için 'Selçuki' adını da verenler vardır.16. y.y. da çok çeşitli yorumları çizilmiş olan bu motif, şekline ve kompozisyonlarda kullanılış biçimine göre iki türdür (Mülayim,1982,7–10).

Yunus Emre Camiinin son cemaat yerinin kible duvarında iki istalaktitli mihrapçık vardır. Kapının sağında ve solunda mabede açılmış birer pencere vardır. Son tamirde sağdaki birinci pencere kapı haline getirilerek denge bozulmuştur. Sağındaki ikinci pencere zikir odasına, soldaki mezarlığa açılır. Mihrabın üstüne tamir esnasında 1948 yılında hattat Raşit Sülüs ile besmele ve Ayet-el Kürsi yazılmıştır. Süsler de aynı hattat tarafından yapılmıştır (Şekil 2.4.). Mihrabın içindeki kitabeler Şekil 2.5.'de görülmektedir.

Şekil 2.4. Yunus Emre Camiinin Kitabeli Mihrabı (Konyalı 1967)

Şekil 2.5. Yunus Emre Camiinin Mihrap Kitabeleri (Konyalı 1967).

2.2.2.2. Aktekke (Mader-i Mevlana) Camiindeki Örnek

Karaman ili Ali Şahane mahallesindedir. Cami merkezi tek kubbeli, yüksek minareli bir yapıdır. Son cemaat yerini iki mermer sütun ve yan duvarlar üzerine dayanan üç kubbe örter. Giriş kapısının sağında ve solunda iki mihrap nişi vardır. Giriş kapısında mermer kemerin üzerine iki Mevlevi sikkesi işlenmiştir. Kapının üzerinde yer alan sülüs yazılı kitabesine göre 1370 yılında Karamanoğlu Alaeddin Bey tarafından yaptırılmıştır.

Cami içerisinde sol tarafta ayrılmış olan mekânda Mevlana'nın annesi, abisi ve yakınlarına ait 21 adet taştan yapılmış sandukalı mezar bulunmaktadır (Kayserilioğlu,2004,54–55).

Ana mekânın doğu bölümünün Mevlana'nın annesi, eşi, kardeşi Alâeddin ve Karamanoğlu Seyfettin Süleyman Beyin kabirlerinin bulunduğu türbeye ayrılması nedeni ile mescit bölümünün mihrabı tam eksende olmayıp batıya kaydırılmıştır. Bu nedenle, güney cephenin düzeni diğer cephelerden farklı bir konuma gelmiştir. Orta mekân altta her yönde ikişer adet dikdörtgen alt pencerelerin yanı sıra doğu güney ve batı yönlerde yer alan sivri kemerli üçlü tepe pencere guruplarından ışık almaktadır. Kubbe kasnağına pencere açılmamıştır. Dış cephesinde yalın kesme taş mimarisinin özelliklerini gösteren yapıda ana kubbenin yüklerini karşılamak için köşelerde duvar kesitleri arttırılarak, destek ayakları yapılmıştır. Doğru-güney-batı cephelerde pencere düzenleri küçük ayrıntılar dışında aynıdır.

Yapının süslemesi dışta, malzemenin doğal rengi ve dokusu ile aranmıştır. Kesme taşın mimariye getirdiği tüm olanaklar kullanılmıştır. Yapının süs öğeleri pencere ve kapı söveleri, saçak silmeleri, mihrap mukarnasları ve şerefe altı mukarnaslarından oluşmaktadır. İçte ise, mihrapta doğal malzeme olanaklarından yararlanılırken, sıva üzerinde omsalı klasik dönem kalem işleri görülmektedir. Bu kalem işleri ana kubbeyi taşıyan büyük kemerler pendantifler ve kubbe içi süslemelerinde görülmektedir. Bunların dışında alt pencerelerin sivri kemerli alınlıklarında yine klasik dönem Osmanlı süs motiflerinin kullanıldığı görülmektedir. Sivri kemerli tepe pencereleri de, kalem işi çerçeveler içerisine alınmıştır. Bu süslemelerde Zencerek, Rumi, Palmet ve Hatayilerden oluşan motifler yoğun olarak kullanılmıştır.

Aktekke Camiinin kapısının mermer söveleri üzerine gök ve ak mermerden zıvanalanmış dokuztaşla bir kemer yapılmıştır. Kemerin üzerine renkli bir Mevlevi sikkesi nakşedilmiştir. Kapının sağına son zamanlarda yerleştirilen bir levhada;

“Aktekke Câmisi-Mader-i Mevlana yapılış tarihi 1371 Karamanoğlu devri”
okunmaktadır.

Mevlevi sikkесinin üstündeki mermerde devrinin sülüsü ilk beş satır halinde Arapça yazılmıştır. Bu kitabede geçen Hurre, Kişizade, Keremli ve hürriyetine sahip kadın anlamında Arapça bir kelimedir. Müzekkeri hürdür. İslam ve Türk geleneğine göre kadınlar muhterem tutuldukları için bilhassa kitabelerde adları zikredilmemiştir. İşte bu geleneğe uyularak burada yatan hatun’un adı anılmamış yerine bu vasıf kullanılmıştır (Şekil 2.6).

Şekil 2.6. Mader-i Mevlana Camii’nin Kapı Kitabesi

Kitabenin Türkçeye çevrilmesi şu şekildedir.

“Arişlerin kutbu, aşıkların sultanı, milletin, hakkın ve dinin celali (Mevlânâ’nın) – Tanrı pek zâhir olan sırrını mukaddes kılsın – kişizâde ve keremli hatuna nisbet edilen bu mübarek zaviyenin Karamanoğlu Mahmud oğlu Halil oğlu Said ve şehid Seyf-ed-din Süleyman bey’in merkadinin – Allah toprağını aydınlatsın – yapılmasını yüce sultan, alemde Tanrının gölgesi ümmetlerin dizginini elinde tutan Arap ve Acem sultanlarının Efendisi, azgınları, inatçıları kahreden, kâfirleri ve müşrikleri öldüren feth babası Karamanoğlu Mahmud oğlu Halil oğlu Ala-ed-din – Allah mülkünü muhalled kılsın, bayraklarını yükseltsin, yardımcılarını muzaffer ve hoşnud yapsın- hicretin 772. yılı Rebiülevvelin evvellerinde emretti.” (Konyalı,1967,229–251).

Süslemede mihrapta doğal malzeme olanaklarından yararlanılmıştır. Sıva üzerinde Osmanlı klasik dönem kalem işleri vardır. Kalem işi, Farklı malzemeler üzerine renkli boyalar, kabartma bazen de altın varak kullanılarak ince uzun kıllı kalem tabir edilen fırçalarla yapılan süsleme sanatına denir. Kalem işi süslemede zencerek, rumi, palmet ve hatayi motifleri kullanılmıştır (Anonim,2005,125). Adı geçen bu süsleme türlerinden palmet ve hatayi bitkisel motifler grubuna, rumi soyut motifler grubuna girer (Mülayim, 1982,147). Zencerek ise geometrik motifler grubuna girmektedir. Zencerek (geçmeler) denilen motif, zincirleme halkaların kesintisiz olarak devamı bu motif türünün özelliğidir.

Kalem işi olarak kullanılan bu motiflerin tümü aynı zamanda taş süsleme örneklerinde de karşımıza çıkmaktadır. Anadolu Selçuklu döneminden itibaren, beylikler dönemi ve Osmanlı dönemlerindeki mimari yapıların taş süsleme örneklerinde rumi, palmet, zencerek gibi motifler sıklıkla kullanılmıştır.

Aktekke camii bütünüyle kesme taşla inşa olmuştur. Pencere kemerleriyle, giriş kapısı kemerleri renkli taş ve beyaz taşla düzenlenmiştir. Yapının süslemesi dışta, malzemenin doğal rengi ve dokusu ile aranmıştır. Kesme taşın mimariye getirdiği tüm olanaklar kullanılmıştır. Yapının süs öğeleri, pencere ve kapı söveleri, saçak silmeleri, mihrap mukarnasları ve şerefe altı mukarnaslarından oluşmaktadır.

2.2.2.3. Araboğlu Camiindeki Örnek

Karaman ili Tapucak mahallesindedir. Yapıtın üzerinde yapım tarihi ile ilgili olarak iki kitabe bulunmaktadır.

1. Kitabe: Yapıtın batı giriş kapısı üzerinde yer alır ve 1493–1494 yılını vermektedir.
2. Kitabe: Yapıtın mahfil katında, batı kapısının iç yüzeyinde yer almaktadır. 1813–1814 yıllarında yapının tamir edildiğini bildirmektedir.

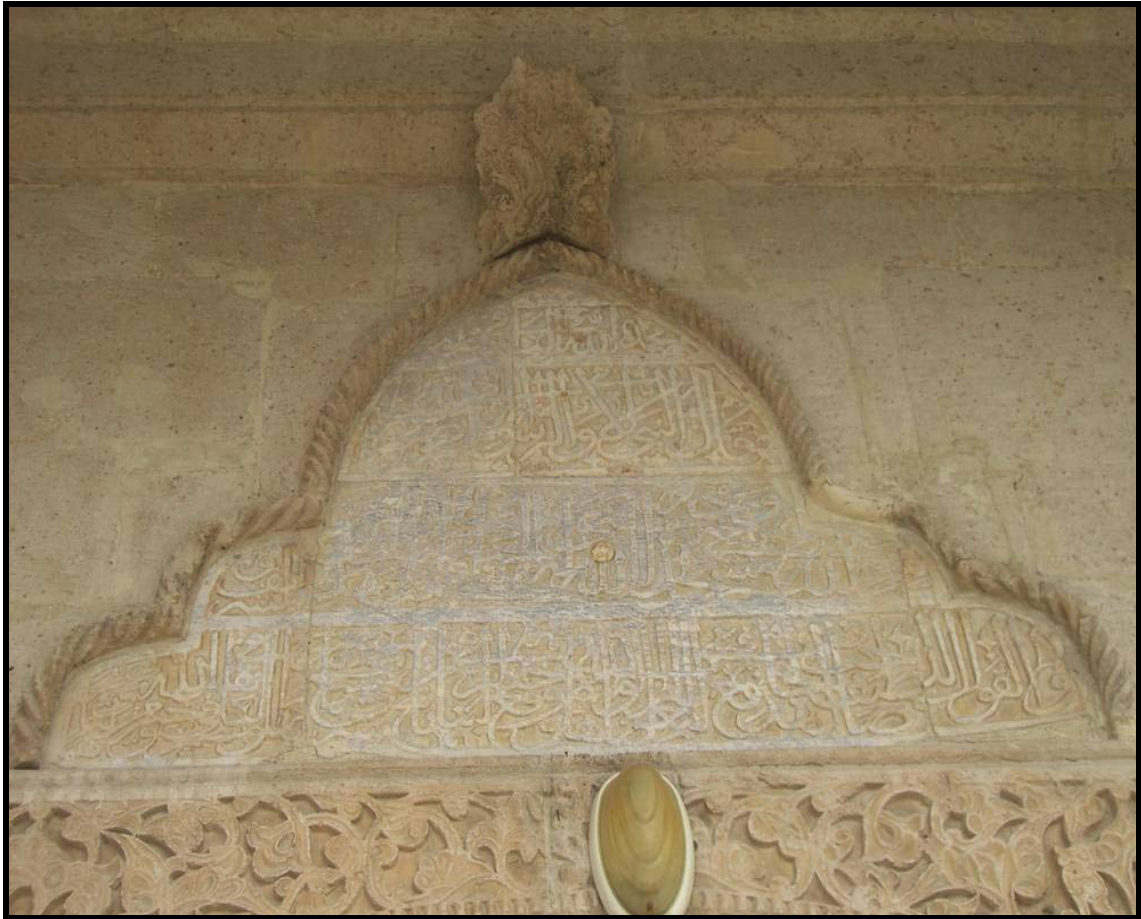
Yapıtı yaptıran bilinmemektedir. Ancak içteki ikinci kitabede yapıtı onaranın Karaman Müftüsü Hadimlizade Hasip Efendi tarafında yaptığı belirtilmiştir. Mimar ve ustaları bilinmemektedir.

Doğu Batı ve Kuzey cephelerinde birer kapı bulunmaktadır. Esas giriş batıdaki anıtsal kapıdandır. Minaresi, yapının kuzey-doğu köşesinde yer almakta ve mahfil katından çıkılmaktadır. Cami enine bir mekân anlayışı gösterir. Cami dışta kesme taşın yalınlığı içerisinde, kübik bir cephe anlayışına sahiptir. Güneyde cephenin orta bölümü sıvanmıştır. Yapının doğu ve batı pencerelerindeki izler, pencerelerin orijinal biçimlerinden farklı olduğunu göstermektedir. Batı cephede yer alan kapının dışında diğer kapılar daha

mütevazı ve yalın yapılmıştır. Yapıda yoğun olarak taş kullanılmıştır. Güney cephesinin orta bölümü dışında yapı tümüyle kesme taştır. İçte destek ayaklarında kemerlerde ve minberlerde yine kesme taş kullanılmıştır. Tavan içte ahşap kaplıdır. Mahfil katı ahşaptan yapılmıştır. Eski resimlerde görülen kemer ayakları arasındaki gergiler de ahşaptır. Günümüzde bu gergilerden hiçbiri bulunmamaktadır.

Araboğlu Camiinin giriş kapısı çok gösterişli süslemeye ve düzgün bir sülüs yazı ile yazılmış kitabeye sahiptir. Bezeme giriş kapılarında, özellikle batı giriş kapısında, mihrap, minber ve ayakların başlıklarında toplanmıştır.

Araboğlu camiinin batı cephesi çok muhteşemdir. 1.94 m eni ve 2.48 m uzunluğu olan kapının kemeri Kürt deresi taşından zıvanalanmış dokuztaşla yapılmıştır. Bağlama taşını kabartma halinde çiçekler süsler. Kemerin üstünde ve kitabenin altında yapraklar ve çiçekler serpilmiş bir satıh vardır. Bunun üstüne de halat halinde bükülmüş zarif kabartma kurdelenin içinde kitabe görülür. Caminin kapı ve kitabe taşı Hacı Beyler camiinkine benzer (Şekil 2.7).

Şekil 2.7. Araboğlu Camiinin Kapı Kitabesi

Burada fevkalade nefis bir sülüs ile dört satır halinde kitabe bulunur. Kitabenin birinci ile ikinci satırı arasına daha küçük bir yazı ile Muhammed, Ali, ikinci satır ile üçüncü satır arasına da Ebubekir, Ömer, Osman yazılmıştır. Kitabenin sağındaki ve solundaki taş göbekler kırılmıştır. Arapça kitabe dilimize şu şekilde çevrilmiştir.

“Allah Bakidir. Ümmüi Nebi ve veli rasul Sallallahü Aleyhi Veselem şöyle buyurmuştur:

Her kim bir mescid yaparsa ona tanrının lütfu yakışır. Allah da ona cennette bir ev yapar. Bu caminin sahibi işte bu hadis-i şerifi ve güzel sözü alarak, hibeler yapan tanrının rızalarını umarak bu camii yaptı. Caminin yapımı 899 tarihinde bitti. Allah Baki ismi hürmetine bu iki şey’i yapanın ve başkalarının hayrını kabul etsin.” (Konyalı,1967,256–258).

Kitabenin sonundaki Arapça benahüma iki şey yapıldığını göstermektedir. Birisi camidir. İkincisi ise medresedir.

Camiinin müezzin mahfelinin batı kapısının üzerindeki duvara yerleştirilen bir taşta bir talik ile kitabe bulunmaktadır. Bu kitabede caminin 1814 yılında Karaman Müftüsü Hadimlizada Hasip Efendi tarafından yenilenircesine ihya edildiği belirtilmektedir (Şekil 2.8) (Konyalı,1967,258–260).

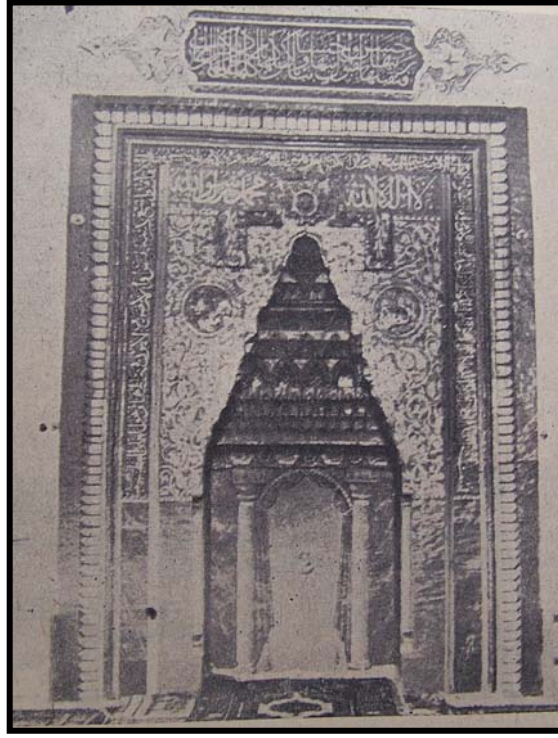
Şekil 2.8. Araboğlu Camiinin İçerisindeki Tamir Kitabesi (Konyalı 1967).

2.2.2.4. Dikbasan Camiindeki Örnek

Dikbasan camii 1493 yılında II. Bayezid zamanında yapılmıştır. 35 m eni olan mabet 12 yığma sütunun üstündeki kemerlerle duvarlara oturtulmuş adi toprak damlıdır. Tavanı tahtalarla kaplanmıştır. Mabet birçok tamirler ve tadiller görmüştür.

Mabet kible tarafından altı, sağ ve sol tarafındaki dörder pencereden ışık alır. Asıl kapısı kapatılmış ve kısmen yere gömülmüştür. Ancak son tamiratta bu kapı da açılmıştır. Son cemaat yerinin solundaki taş mihrap eski son cemaat yerini gösteren bir kalıntıdır. Şimal kapısının kemeri

ve kemerindeki kabartma göbekler ve süsler çok güzeldir. Caminin taş mihrabı istalaktitlidir. Mihrabın üstündeki 1317 rakamları bir tamir tarihini gösterir (Şekil 2.9).

Şekil 2.9. Dikbasan Camiinin Mihrabı (Konyalı 1967).

Minber ahşaptır (Şekil 2.10). Sol korkuluğunda *“Mümin Mescitte suda balık gibidir, münaфіk mescitte kafeste kuş gibidir”* (Şekil 2.11) anlamına gelen Arapça bir kitabe bulunmaktadır. Sağ korkuluğunda da, *“Kim mescitleri ve cemaatleri severse Allah’ta meleklerde onu sever, sabah ve akşam Tanrının rızasına tahsil etmiş bulunur”* (Şekil 2.12) anlamına gelen Arapça bir kitabe bulunmaktadır

Şekil 2.10. Dikbasan Camiinin Minberinin Kapısı (Konyalı 1967).

Şekil 2.11. Dikbasan Camiinin Minber Korkuluğundaki Kitabe (Konyalı,1967,286).

Şekil 2.12. Dikbasan Camiinin Minberinin Bir Yerindeki Kitabe (Konyalı,1967,284).

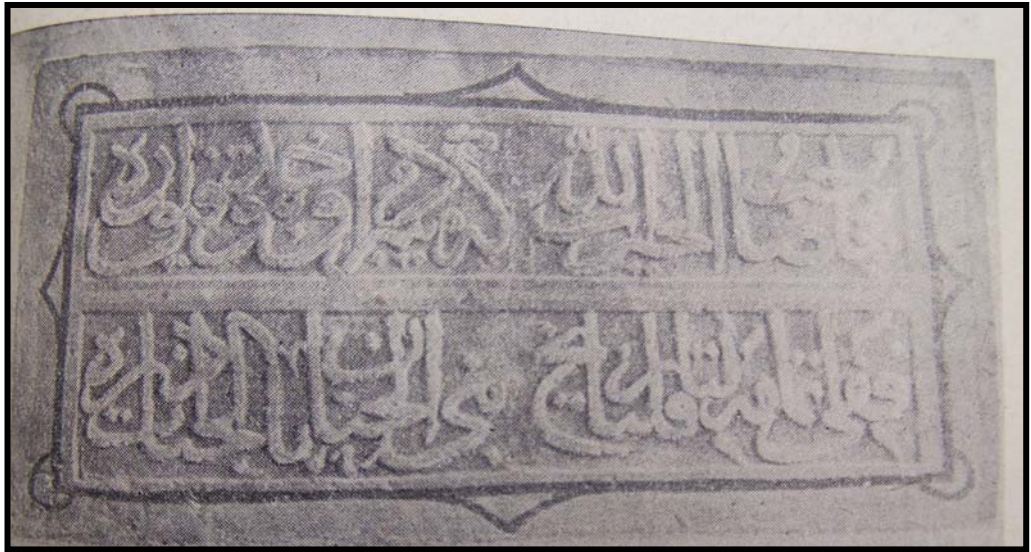
Bu levha Karamanoğlu İbrahim Bey'in hükümdar bulunduğu döneme rastlar.

Mabedin sağ ve sol duvarlarının alt kısımları muntazam kesme taşla üstleri kerpiç ile yapılmıştır.

Minberden sonraki ikinci yığma sütunun gövdesine yerleştirilmiş bir taşta kabartma halinde sülüs yazı ile iki satırlık kitabe bulunmaktadır. Bu kitabenin Türkçesi;

“Bunu hayrat sahibi tanrının tevfik yolunu tutarak yaptı. Tamamlandığında tarih için Hannân olan Allah cennette onun evini yaptı” (Konyalı,1967,281–288).

Tarih kitabesi 1493 yılını gösterir. Bu tarihi mabedin fasih tarafından yapılış tarihi olarak kabul edilmektedir (Şekil 2.13).

Şekil 2.13. Dikbasan Camiinin İçindeki Tarih Kitabesi (Konyalı,1967,285).

2.2.2.5. Hacıbeyler Camiindeki Örnek

Hacıbeyler camii Karaman il merkezinde olup, Karamanoğlu Mehmet Bey heykelinin tam karşısındadır. Camii Karaman abideleri ve mimarisi için bir nimet olan Kürt deresi'nden çıkan muntazam kesilmiş ak por taşından yapılmıştır.

Yapının mimar ve ustaları bilinmemektedir (Dülgerler,2000,127–128). Kapısının zıvanalı kemer taşlarındaki yüksek kabartmalarda çiçekler, dallar ve yapraklar dile gelmiştir. Süslemenin tamamı ardarda Rumî dizilimden oluşan bir kompozisyonudur (Şekil 2.14).

Şekil 2.14. Hacıbeyler Camiinin Rumi Detayları

Farklı yönlerde doğru işlenen Rumîler taş üzerinde adeta bir oya görünümü sergilemektedir (Şekil 2.15).

Şekil 2.15. Hacıbeyler Camii Süsleme Detayı

Kemerin üstüne yüksek kabartma halindeki urgan şekilli bir kurdelenin ortasına yerleştirilmiş ak mermere fevkalade nefis bir sülüs ile dört satır halinde kitabe kabartma olarak kazılmıştır (Şekil 2.16).

Şekil 2.16. Hacıbeyler Camiinin Kitabesi

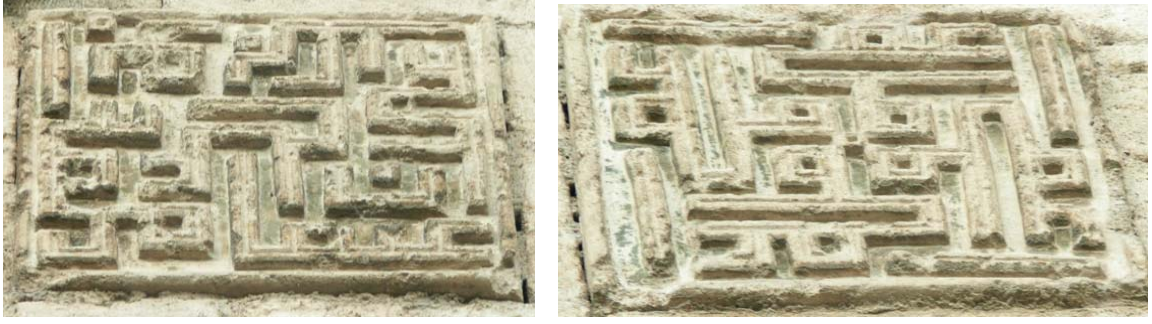
Kitabe Türkçe'ye şu şekilde çevrilmiştir.

“Allah. Ondan başkası yoktur. Ancak ona ibadet ederiz. Ümmi olan Peygamber – salât-ü selam üzerine olsun-buyurdu ki: Kim Allah için bir mescit yaptırırsa o Allah’ın rızasını kazanmıştır. Tanrı ona cennette, onun gibi bir ev yapar. Sâhibi bu hadise uyararak bu camii yaptırdı. Tarihi 902 dir.” (Konyalı,1967,294–297).

Kitabeye göre camii II. Bayezid zamanında 902 H. 1496 M. yılında yaptırılmıştır. Kitabede hayır sahibinin adı verilmemiştir.

Bu kitabenin üstünde sağlı ve sollu birer kabartma çerçeve vardır (Şekil 2.17). Bunlardan sağındakine makûlî hat ile Hazret-i Peygamberin adı dört defa tekrarlanarak, soldakine de dört seçkin yârin adları yazılmıştır. Bunların üstünde de nefis bir göbek görülür (Şekil 2.18).

Kapını soluna duvara gömülen bir taşta da kitabe bulunmaktadır (Şekil 2.19).

Şekil 2.17. Kitabenin Üzerinde Sağda ve Solda Yer Alan Makulî Yazı İle Yazılmış Kabartma Çerçeve

Şekil 2.18. Hacıbeyler Camiinin Kapısı

Bu kitabenin Türkçe karşılığı şu şekildedir.

“Mescitler Allah içindir. Allahtan başka tanrı kabul etmeyiniz!.. Bu mübarek cami 757 yılında devlet sahibi En-Nasr’ın naiblerinden biri olan büyük emir Seyf-ed-din Hacıbeyler yaptırmıştır.Allah o devlet sahibinin yardımcılarını aziz etsin.”
(Konyalı,1967,298)

Kitabeye göre bu camii En-Nasr’ın nahiblerinden Seyf-ed-din Hacıbeyler tarafından 757 H. 1356 M. yılında yaptırılmıştır.

Şekil 2.19. Hacıbeyler Camiinin Yapım Tarihi ve Yaptıranını Gösteren Kitabe

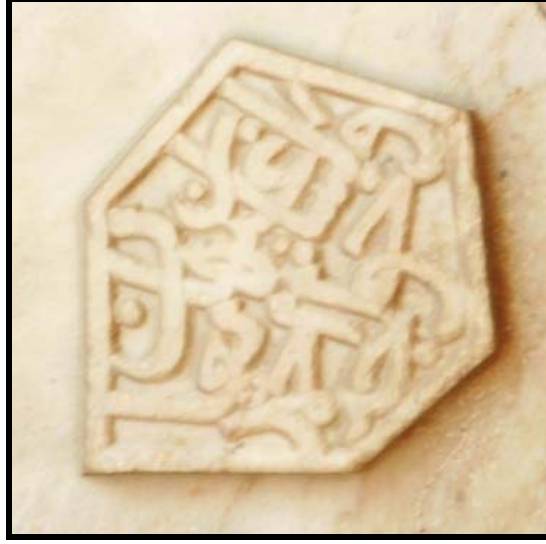
2.2.2.6. Hatuniye Medresesindeki Örnek

Medrese ve türbeden teşekkül eden bu mamure Karaman merkezinde yer almaktadır. Kitabesine göre yapım tarihi 1381- 1382 dir. Yaptıranı kitabesine göre Murat Hüdavendigar'ın kızı Karamanoğlu Alâeddin Ali Bey'in zevcesi Sultan Hatun (Nefise Hatun) tarafından yaptırılmıştır (Şekil 2.20).

Şekil 2.20. Hatuniye Medresesi Giriş Kapısı

Mimar ve ustaları medrese giriş kapısının sol üst köşesindeki kitabeye göre eserin mimarı Numan oğlu Hoca Ahmed'dir. Medreselerde Selçuklu geleneği en çok Karamanoğullarında canlı kalmıştır (Aslanapa,1984,126–132).(Şekil 2.21).

Şekil 2.21. Hatuniye Medresesinin Mimarını Gösteren Kitabe

Bu kitabede şunlar yazılmıştır;

“Bu medresenin mimarı yapmak hususunda koşanı Numan oğlu Hoca Ahmed için Fatiha Suresi okuyan Allah rahmet etsin” (Konyalı,1967,467).

Şekil 2.22. Hatuniye Medresesinin Taç Kapı Süsleme Detayları

Medresenin giriş kapısı oluklu gök mermerden iri söve taşları ile yapılmıştır. Söve taşlarının ortasında ise bitkisel motiflerden oluşan bir rozet yer alır (Şekil 2.23). Medresenin avlusundan su geçmektedir. Medresenin tak kapısı Karamanoğulları devri mimarisinin bize kadar gelen şaheser bir örneğidir. Günümüze kadar ayakta kalan Karaman abidelerinin en ihtişamlısı insanı gönülden büyüleyenidir.

Şekil 2.23. Hatuniye Medresesinin Giriş Kapısının Üzerindeki Oluklu Mermer Taşlar

Medrese avlunun eksenine yerleştirilmiş önleri revaklı biri büyük diğeri küçük eyvanlar ve odalardan ibaret simetrik bir plan şeması gösterir. Taç kapı ve ana eyvan kapıdan dışa taşmıştır. Kuzey doğuda yer alan taç kapının basık kemerli kapısından geçilerek medreseye girilir. Girişin sol tarafı sağ taraftan farklılıklar gösterir. Üstleri kubbe ile örtülü dört oda bulunmaktadır. Yalnız girişe yakın köşede dışarı ile bağlantıyı sağlayan üzeri ahşap kirişlemeli bir koridor yer alır. Hatuniye medresesinde görülen bu özellik Anadolu medreselerinde hücrelerin kubbe ile örtülme çabasının ilk örneğini oluşturmaktadır. Medrese odaları alçak birer mazgal pencere ile dıştan ışık almaktadır.

Yapı bütünüyle kesme taştan yapılmıştır. Taç kapı 3.5 m yüksekliğindeki istalaktitli kısma kadar som ak mermerden, üst kısım yerli Karaman taşından yapılmıştır. Bu topraklarda mermer bulunmadığı için böyle yapılmıştır. Birisi mor birisi ak mermerden 23 parça zıvanalı taş, kapıya söve ve kemer yapmaktadır. Sövelerin köşe taşları ile kemerin bağlantı taşı yüksek kabartma halinde üstleri hurda süslerle bezenmiş meşe yapraklarıdır (Şekil 2.24).

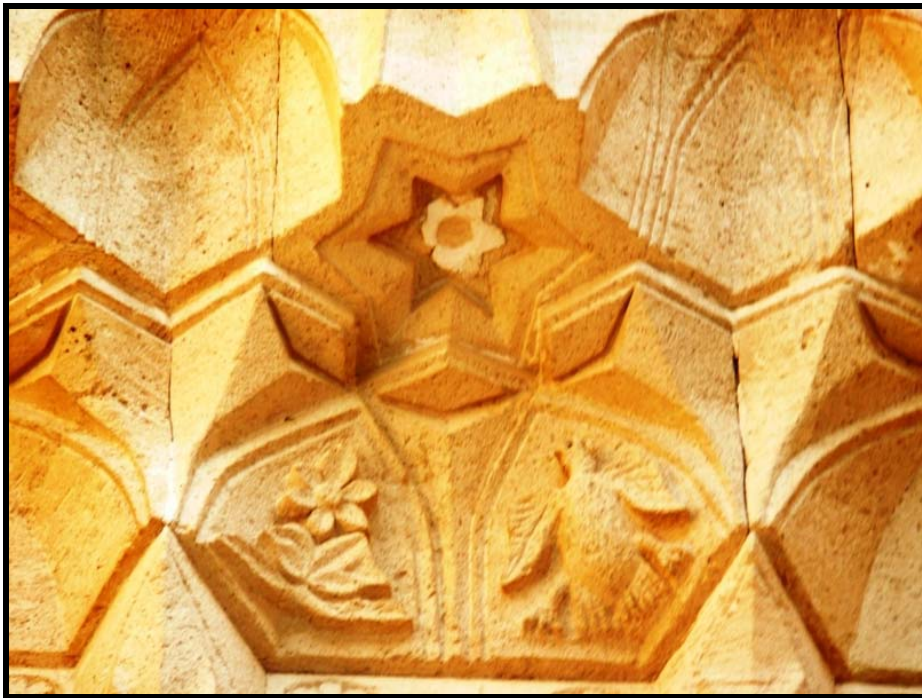
Şekil 2.24. Hatuniye Medresesindeki Kapı Sövelerininin Köşelerindeki Meşe Yapağı Kabartmaları

Kapının üstünde 3.70 m uzunluğundaki taş üzerine üç satır halinde devrinin güzel bir sülüsü ile kitabe kabartma olarak yazılmıştır. İlk iki satır çimento ve harç altında kaldığından okunamamaktadır. Üçüncü satır ise Türkçeye şu şekilde çevrilmiştir.

“Bu mübarek ve şerefli medresenin yapılmasına büyük emir, tanrı tarafından te’yid edilmiş, muzaffer (din ve dünyanın yücesi) Karamanoğlu Mahmud oğlu Halil oğlu Alâ-ed-din’in – Allah mülkünü ededi kılın-hükümdarlık günlerinde, tanrının te’yidi ile imanlıların yardımcısı olan Osman oğlu Orhan oğlu Murad’ın kızı Sultan Hatun 783 yılında emretti.” (Konyalı,1967,466).

Yapının mimarı tak kapısının ön plana çıkarmak amacı ile revakını artırmak için yaprakların ve dalların uçlarına birer delik delmiştir. Buralarda kıymetli ve renkli taşlar yerleştirilmiştir. Ancak hiçbirisi kalmamıştır. Yüzlerde kapı kemeri hizasından itibaren secde, Fatiha ve Kürsi ayeti yazılı bir kısım olduğu sanılmaktadır. Devrinin en güzel sülüsü ile yazılan bu sanat şaheseri parçaları tamir esnasında sökülüp atılmışlar ve yerlerine düz basit çıplak ve soğuk taşlar konmuştur.

Büyük ve muhteşem istalaktit yapraklarında ve salkımlarında süsler vardı. Bu yaprakta kanatlarını açmış bir kuş ve yanında dal ve yaprak resimleri görülür (Şekil 2.25). Bu kuş Karamanoğullarının mukaddes saydıkları bir işaret olarak kabul edilebilir. Selçukluların çift başlı puhu kuşları gibi buda Karamanoğullarının Ongun’u olmalıdır. Bu paralarında da görülmektedir (Konyalı,1967,468).

Şekil 2.25. Hatuniye Medresesinin Taç Kapısında yer Alan Ongun Kuşu ve Dal Resimleri

Şekil 2.26. Hatuniye Medresesinin Taç Kapısının Süsleme Detayları

Medresenin avlusununa girilince sağda ve solda birer oda, sağdaki birinci odadan medresenin damına çıkılan taş basamaklı merdiven vardır. Soldaki birinci odadan sonra abdesthaneye geçilen dar bir yok görünür. Dershaneye ve türbeye bitişik sağlı sollu odaların yekpare ve süslü söve kemerleri yazılıdır. Soldakinin yazısı yok olmuştur (Şekil 2.27).

Şekil 2. 27. Hatuniye Medresesinin İçerisinde Soldaki Odanın Kapı Sövesinde Süslemeler.

Sağdaki üstünde çiçekler, dallar arasında şu kitabe bulunur (Şekil 2.28).

Şekil 2. 28. Hatuniye Medresesinin İçerisinde Sağdaki Odanın Kapı Sövesinde Yer Alan Kitabe

“Peygamber Aleyh-is-salam buyuruyor: İlim erkek-kadın her Müslüman’a farzdır.”

Medresenin içerisinde yer alan hücre kapısının çerçevesinin üzerinde kitabeler vardır (Şekil 2.29).

Kitabenin etrafında bitkisel motifler yer almaktadır. Bunlar Rumi motiflerinden oluşan ve geçmelerle birbirini tamamlayan kompozisyon oluşturmaktadır. Ayrıca kitabenin tam ortasında yaprak şeklinde bir rozet bulunmaktadır. Buda alttaki kompozisyonla bağlantılıdır.

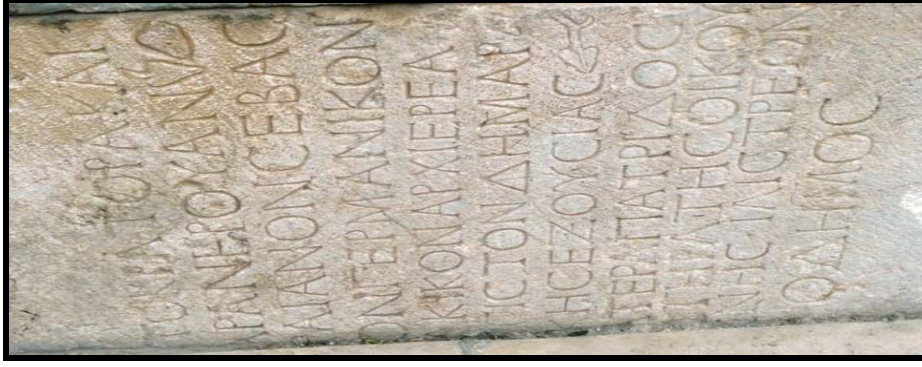

Şekil 2.29. Hatuniye Medresesinin Hücrelerinden Birisinin Kapısı Üstündeki Kitabe

Bu kitabede şunlar yazılıdır;

“Peygamber Aleyh-is-salam buyuruyor: Kıyamet gününde şefaet eden üçtür: Peygamberler, sonra âlimler, sonra şehitler.” (Konyalı,1967,471).

Hatuniye Medresesi ile ilgili yukarıda verilen bilgilere ek olarak, eserin taş kapısındaki sol sütununun zemine oturan kısmında, üzerinde Bizans yazısı olan bir blok taş dikkat çekmektedir. Yapılan literatür araştırmasında bu taş ile ilgili herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır (Şekil 2.30).

Şekil 2.30. Hatuniye Medresesinin Taç Kapısının Sol Sütununda Bulunan Kitabeli Taş

Karaman’da eski dönemlerde yapılmış, üzerinde de kitabeleri ve süslemeleri olan ve günümüze kadar ulaşan cami ve medresenin yanı sıra çok sayıda çeşme de bulunmaktadır. Tarihi tespit edilebilen bu çeşmelerden çok azı Karamanoğulları dönemine, büyük bir bölümü ise Osmanlı dönemine aittir. Çeşmelerin birçoğunun kitabeli olması, kitabesi olmayan örneklerin de tarihlendirilmesi açısından oldukça önemlidir (Denктаş,2000,5–14).

Karaman’daki Osmanlı dönemi çeşmeleri süsleme açısından fazla dikkat çekmez. Süslemeler arasında bitkisel ve geometrik motifler yoğun olarak görülür. Bitkisel süslemeler daha çok ayna taşlarındaki lüle bileziklerinde akant yaprağı şeklindedir. Geometrik süsleme sınırlı alanlarda görülür. Görülen süslemeler genellikle çeşme duvarlarındaki taşlardan sadece biri üzerine işlenmiş olup, altı köşeli yıldız veya diyagonal çizgilerin kesişmesi ile oluşmuş yüzey bezemesi şeklindedir.

Karaman çeşmelerinin süslemelerinde en karakteristik uygulama silmelerdir. Silmeler bazı yapı elemanlarını ayırıcı birer unsur olmanın ötesinde, cepheyi hareketlendirici ve bezeyici işleviyle de değerlendirilmişlerdir. Çeşmelerde görülen bir başka süsleme unsuru da, sekiz köşeli, on köşeli yıldız ve ay motifleridir. Süslemeler genellikle alçak kabartma tekniğinde uygulanmıştır (Baş,2000,215–240).

Karaman çeşmeleri, kesme taştan, sivri veya yuvarlak derin nişli olarak yapılmış olmaları nedeniyle iki farklı türde yapı özelliği göstermektedirler. Önlerinde yalakları vardır. Kemerin içinde kitabeleri bulunmaktadır. Bazılarında birinden çürük diğerinden sağlam su akan iki veya üç lüleleri vardır. İbrahim Bey çeşmesi dışındakiler sade ve yalın bir özellik göstermektedir (Topal,2004,70–71). Genellikle çeşmelerde kullanıma yönelik olma amacı güdülmüştür. Her ne kadar çoğu günümüzde kullanılmıyor olsa da çeşmelerin işlevselliği ön plandadır. Dikkat çekici süsleme unsurları bulunmamaktadır.

Bitkisel süslemenin tek olarak yer aldığı tek eser, İmaret Çeşmesi’dir. İmaret Çeşmesi’nde bitkisel motifler geniş yüzeylerin süslemesinde kullanılmamış olmakla

birlikte klasik formda Rumi ve palmet motifleri birer bordür düzeni içinde ele alınmış olup, bu bordürler yapıyı üç yönden kuşatmıştır.

Karaman'daki çeşmeler içerisinde, İmaret çeşmesinin kemer köşelerine yerleştirilen kabarlara, başka hiçbir çeşmede rastlanmamaktadır. Bu kabaları yüzeyi birbirine geçmeler yapan sapların taşıdığı yapraklardan oluşan örgülü bir bitkisel kompozisyonla bezenmiştir.

Karaman'daki diğer çeşmelerde bitkisel süsleme daha çok ayna taşlarındaki lüle bileziklerinde akant yaprağı şeklindedir. Kilise çeşmesinde yaprak biçimleri yanı sıra vazoya yerleştirilmiş altı yapraklı çiçekler dikkati çekmektedir. Yukarı mahalle çeşmesinde de, kitabe için ayrılan taşın batısındaki taş üzerine yaprağı çağrıştıran, sapların alt-üst geçmeler yapmasıyla oluşturulmuş bir dairesel madalyon işlenmiştir.

Geç dönemde yapılan Demir çeşmede ise yapraklarını bir çelenk düzenlemesi içinde değerlendirildiği gözlenmektedir.

Karaman çeşmelerinde geometrik süsleme diğer süslemelerde olduğu gibi geniş yüzeyleri doldurmamaktadır. Bu tür süslemeler çoğu zaman çeşme duvarındaki taşlardan sadece biri üzerine işlenmiş olup, altı köşeli yıldız veya diyagonal çizgilerin kesişmesi ile oluşmuş yüzey bezemesi şeklindedir.

İncelenen eserlerde, Kilise çeşmesinde figürlü süsleme görülmektedir. Çeşme alınlık köşelerine stilize olarak işlenen iki melek kabartmasıyla, dekoratif kemercik üzerine yerleştirilen ve kutsal ruhu simgeleyen güvercin figürü, bu tür süslemenin Karaman'daki ender örneklerindendir. Bu süsleme, çeşmenin isminden de anlaşılabileceği bulunduğu kiliseden alınarak müzenin bahçesine taşınmış olmasından dolayı, Karaman'daki Hristiyan azınlığın bezeme anlayışının bir yansıması olarak da değerlendirilir.

Karaman çeşmelerinin süslemelerinde, mimari biçimler olarak kemercikler ve kartuşlar ele alınabilir. Kemercikler nişsiz çeşmelerin alınlığında, dekoratif olarak kullanılmıştır. Kemerciklerin niş içerisinde bulunan bardaklıklarındaki örneklerinde daha çok, kaş kemerin kullanıldığı görülür. Diğer örneklerde, yuvarlak, dilimli ve sivri formlar daha az olarak tercih edilmiştir.

Çarşı Çeşmesi'nin alınlık yüzeyine kabartma olarak işlenen ve yüzeyi boş bırakılan kartuş motifi, karaman'daki çeşmelerde görülen tek örnektir.

Karaman çeşmelerinin süslemelerinde en karakteristik uygulama silmelerdir. Silmeler, çeşme duvarı, çeşme nişi, alınlık kemeri ve çeşme saçağı gibi öğeleri ayırıcı birer

unsur olmalarının yanı sıra, cepheyi hareketlendirici ve bezeyici işleviyle de değerlendirilmişlerdir. Silmelerde en çok iç ve dış bükey daire formulu olanlar tercih edilmişlerdir. Bunların yanı sıra düz ve üçgen profilli uygulamalarda göze çarpmaktadır.

Karaman çeşmelerinde silmelerin uygulanış şekli daha çok, çeşme alınlık kemerinin oturduğu ayaklar üzerinden başlayıp, çeşme nişini de aynı seviyede dolaşır şeklindedir. Karaman'da bulunan çeşmelerin çoğunda ayaklar üzerindeki kuşaklar çeşme nişini aynı kotta, tamamen dolaşmaktadır. Ayrıca çeşmelerin saçak kısımlarının da silmelerle hareketlendirildiği gözlenmektedir.

Karaman çeşmelerinde görülen bir başka süsleme unsuru da, sekiz köşeli, on köşeli ve ay yıldız motifleridir. Örneğin, Hacı Molla Çeşmesi'nin ayna taşı üzerine kabartma olarak sekiz kollu yıldız ve Baloğlu Adıgüzel Sokağı Çeşmesi ayna taşı üzerine de on kollu yıldız motifleri kabartma olarak işlenmiştir. Halil Efendi çeşmesinin dıştaki sivri kemerinin kilit taşı üzerine, yıldızı sekiz köşeli olan ay yıldız motifi, kabartma olarak yapılmıştır. Demir Çeşme'de ise gövdenin ortasına kabartma olarak ay-yıldız motifi işlenmiştir.

Karaman'daki çeşmeler içerisinde taşları renkli veya boyalı örnekler bulunmamaktadır.

Süslemelerin tümü incelendiğinde genel olarak açıklık kabartma tekniğinin uygulandığı ileri sürülebilir. İmaret çeşmesi konu zenginliği bakımından olduğu kadar, yüksek kabartma tekniğinin uygulanmış olması bakımından da istisnai bir örnektir. Karaman'daki çeşmelerin bir kısmı bağımsız, diğerlerinin tümü ya bir yapının duvarı içerisine gömülü, ya da bir duvara bitişiktir.

İncelemiş olduğumuz çeşmelerden bir tanesi tamamen mermerden, bir tanesi de pik dökümden yapılmıştır. Bunun dışında kalan Karaman'daki çeşmelerin tamamı kesme taş malzeme kullanılarak inşa edilmiştir. Çeşmelerin tamamında özenli bir taş işçiliğinin olduğu gözlenmektedir.

Taş işçiliği ile yapılmış çeşmelerin neredeyse tamamı tek cephelidir. Sadece Demir Çeşmesi dört cephelidir.

Çeşmelerden çoğunun orijinal ayna taşları günümüze ulaşamamıştır. Günümüze ulaşabilen ayna taşlarının bir kısmı mermer bir kısmı ise kesme taştandır.

Karaman çeşmelerinin genellikle mahalle sakinleri tarafından yaptırıldığı ve onarıldığı dikkate alındığında, temel amacının fonksiyon olduğu gözlemlenir. Bu nedenle

çok süslü olmaları amaçlanmamıştır. Çeşmeler, süslemeden daha çok mimari unsurların ön planda olduğu mimari yapı örnekleridir.

Karaman’da bulunan çeşmelerin yarısından fazlası kitabeli çeşmelerdir. Bu kitabelerin bir kısmı mermer üzerine bir kısmı da taş üzerine yazılmıştır. Kitabelerde belirtilen bilgiler genellikle yapım, onarım ve yaptıran hayırsever kişinin kim olduğu ile ilgilidir.

2.2.2.7. Hoca Mahmut Çeşmesindeki Örnek

Karaman merkezde yer alan bu çeşme, hoca Mahmut camiine bitişiktir. Tamamen muntazam kesme taştan yapılmıştır. Sivri kemer nişlidir. Parçalı derin kemer niş halinde maşrapalığı vardır. Üzerinde iki kitabe yer alır. Üstteki küçük kitabede Hacı İsmail tarafından çeşmenin onarımının yapıldığı yazılıdır. Alttaki büyük kitabede ise Karamanoğlu İbrahim Bey zamanında burada bulunan ve daha önce yıkılmış olan Darül Huffazın Hoca Mahmut tarafından yaptırıldığı yazılıdır (Şekil 2.31).

Kitabe dilimize şöyle çevrilmiştir;

“Bu Dâr-ül,huffazı yüce sultan, milletlerin dizginini elinde tutan Arab ve Acem sultanlarının efendisi Karamanoğlu Mehmedoğlu Sultan İbrahim’in -Allah mülkünü muhallet eylesün- hükümdarlık günlerinde âyânın iftihar medarı Hacı Bahşayış oğlu Hoca Mahmud – Allah izzetini daim itsün- 855 yılı Rabiülahirinin başında yaptırdı.” (Konyalı,1967,311).

Şekil 2.31. Hoca Mahmut Çeşmesi ve Kitabesi

Çeşme kemerinin köşeleri, yanlardaki ayakların üzerinden başlayan, saçığın bir sıra taş altına kadar yükselen bir kuşakla çökertilmiştir. Böylece alınlık diğer yüzeylerden taşırılarak daha belirgin bir görüntü kazanmıştır. Çeşmenin saçak kısmı düz profilli bir silme şeklinde düzenlenmiş olup cepheden taşırılmıştır (Topal,2005,185). Çeşme üzerinde herhangi bitkisel veya geometrik süsleme bulunmamaktadır. Ayrıca günümüzde kullanılmamaktadır.

2.2.2.8. Muhiddin Çeşmesindeki Örnek

Sekiçeşme mahallesindedir. Mimarisinde dönemin kesme taş özelliğini tamamıyla göstermektedir. Yuvarlak derin kemer nişli yapılmıştır. Tüm yapı kesme taştan inşa edilmiş olmasına rağmen, niş içerisinde bulunan kitabe mermer malzeme üzerine yazılmıştır (Topal,2005,184). Bu nedenle kitabe günümüze kadar gelebilmiştir. Derin kemerli niş içerisinde kitabenin altında, sağında ve solunda simetrik olmak üzere iki bardaklık kaş kemerlidir. Bu kısımlar da küçük oyuntular şeklinde belirtilmiştir. En üstünde bulunan saçak kısmı da düz bir silme ile cepheden taşırılarak vurgulanmıştır. Çeşme, niş içinde bulunan mermer üzerine üç satırdan oluşan bir kitabe işlenmiştir (Şekil 2.32).

Şekil 2.32. Muhiddin Çeşmesi ve Kitabesi

Kitabesine göre H. 748 M.1469 yılında Muhiddin adında bir şahıs tarafından yaptırılmıştır. Çeşmenin, yapılış tarihine bakıldığında, Karamanoğulları Beyliği Dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Ancak araştırmacılar çeşmenin daha sonraki bir tarihte yapıldığını, kitabenin daha sonra yapılan çeşmeye konulduğunu kabul etmektedirler (Denктаş,2000,156–159).

Çeşmede süsleme unsuru olarak herhangi bir motife rastlanmamıştır. Tek lüleli bir çeşmedir fakat günümüzde kullanılmamaktadır.

2.2.2.9. Çelebi (Kilci) Çeşmesindeki Örnek

Günümüzde kullanılmayan çeşmenin nişi içerisinde bulunan kitabesine göre H.958-M.1551 yılında Derviş Çelebi tarafından inşa ettirilmiştir. Çeşme kesme taş ile inşa edilmiştir. Hafif sivri kemerli, derin niş halindeki çeşmenin iki adet mermer kitabesi vardır. H.958-M1551 tarihli kitabesi yapım kitabesidir. Diğer H.1259-M.1843 tarihli tamir

kitabesidir. Kitabeleri mermer olan çeşmenin diğer bölümlerinin tamamında kesme taş malzeme kullanıldığı görülmektedir. Yapım kitabesinde şunlar yazılıdır (Şekil 2.33).

“Bu tamirin sahibi Saiyd olsun Bu çeşmeden nuş eden şifa bulsun”

Suyu akmayan çeşmenin, alt kısmında bazı taşları bozulmuştur.

Şekil 2.33. Çelebi Çeşmesi ve Kitabesi

2.2.2.10. Tartanlar Çeşmesindeki Örnek

Tartanlar Çeşmesi kesme taştan, iki taş ayağa oturan at nalı kemerli, kemerin ortasındaki kilit taşı belirgin olarak yapılmıştır. Düz silmeli, kurna (Lüle) taşı mermer, tek kurnalıdır. Zemin taşları, testilik ve yalak taşları bozulmuştur. Kurna taşı üzerinde küçük bir niş halinde maşrapalık, bunun üzerinde iki adet kitabe bulunmaktadır. 958 tarihli, üç satır mermer kitabe inşasını, 1271 tarihli altı satırlık kitabe onarım tarihini vermektedir (Şekil 2.34).

Kitabesine göre bu çeşmeyi 1224 H. 1809 M. yılında Tartanzade Hacı Mustafa Ağa yaptırmıştır (Konyalı,1967,625–626).

Şekil 2.34. Tartanlar Çeşmesi

2.2.2.11. Şabaniye Camii Çeşmesindeki Örnek

Eski Hükümet Caddesi başındaki çeşmenin ön yüzü muntazam kesme taşlarla inşa edilmiştir. Nal kemerli derin bir nişi vardır. Çeşmenin arka kısmı kerpiç ve moloz taştır. Kemerin altında 6 satırlık kitabesi bozulmuştur (Şekil 2.35). Yalnız 1123 tarihi okunmaktadır. Çeşmenin bazı taşları da bozulmuştur. Çeşme daha sonra imar faaliyetleri nedeniyle yakınındaki Şabaniye Camii yanına taşınmıştır (Denktaş,1992,102–106).

Şekil 2.35. Şabaniye Camii Çeşmesi ve Kitabesi

2.2.2.12. Tabakhane Çeşmesindeki Örnek

Çeşme bugün bulunduğu Musalla'ya taşınmadan önce, Sekiçeşme Mahallesinde bulunurken 1988 yılında Müze denetiminde bugünkü yerine taşınmıştır (Şekil 2.36).

Üçgen alınlıklı oluşu ve cephe kompozisyonu bakımından Karaman'daki tek örnektir. Çeşme nişi mukarnası hatırlatan ve yüzeysel nişçilik dizilerinden oluşan dekoratif bir kemerle örtülmüştür. Bu dekoratif kemer yanlardaki yığma ayakların üzerindeki düz profilli silmelere oturmaktadır. Nişin kavsarasındaki yüzeyin üzeri, sıva üzerine işlenmiş kırık çizgilerle bezenmiştir. Çeşme alınlığı üçgen formunda biçimlendirilmiş olup alınlık yüzeyi boş bırakılmıştır. Saçak bir sıra düz silme ile hareketlendirilmiş cepheden taşırılmıştır. Ayna taşının merkezine tek musluk bağlıdır. Talik yazılı iki satırlık kitabesinde *“Ahretde hak te’alanın rızası şamili Mehmed zevcesi Emine oldu bu çeşme sahibi 1 haziran 1927 ve 1 zilhicce 1345”* yazılıdır (Konyalı,1967,623-626).

Şekil 2.36. Tabakane Çeşmesi ve Kitabesi

2.2.2.13. İmaret Çeşmesindeki Örnek

Şekil 2.37. İmaret Çeşmesi

Üzeri şişkin yuvarlak kemerle örtülü, küçük bir eyvan biçimindedir. Birçok taşları yenilenmiş, düşmüş olmasına karşın yapı dıştan içe doğru, silmelerle çerçevelendirilmiştir. En dışta altta düz bir taşa oturan daire kesitli sütunçeler, yukarıda ters pramidal bir başlıkla bitirilmiştir. Sütunçelerin hemen yanındaki silme, sütunçe başlık seviyesine kadar çıkmakta ve incelerek saçak hizasında çeşmeyi sınırlandırmaktadır (Şekil 2.38).

Şekil 2.38. İmaret Çeşmesinin Geometrik ve Bitkisel Motifli Sütunçeleri

Bundan sonra içe doğru içe kavisli bir silme ve 45 derecelik açıyla dönen eğik silme, çeşmeyi ters U biçiminde çerçevelemektedir. Şişkin yuvarlak kemerin köşe boşluklarına ise iki yuvarlak kabara yerleştirilmiştir. Yapının güneye bakan cephesinde, sütunçeler ve çeşmeyi ters U biçiminde saran silmelerle, kemer köşeliğindeki kabaların üzeri yoğun süsle bezenmiştir (Şekil 2.39).

Şekil 2.39. İmaret Çeşmesinin Kabaraları ve Üzerindeki Yoğun Süslemeleri

Sütunçeler geometrik motiflerle 0,70 m. Enindeki dar düz silme, bir düz bir ters üçgenlerden oluşan geometrik örgü motifiyle, içbükey silme, palmetlerle, 45 derecelik pahlı silme, kıvrım pahlı silme, kıvrım dal ve Rumilerden oluşan bir motifle süslenmiştir

(Şekil 2.37). Eserin üç kenarını U biçiminde çevreleyen Rûmi tepelik formu çok dikkat çekici bir özellik göstermektedir (Şekil 2.40). Kabaralar ise sütunçelerde olduğu gibi geometrik geçmelerle süslenmiştir.

Şekil 2.40. İmaret Çeşmesinin Geometrik Örgü Motifleri

Şekil 2.41. İmaret Çeşmesinin Rûmi Tepelik Motifleri

Yayınlarda çeşme olarak değerlendirilen yapının mimari formları incelendiğinde ve diğer çeşmelerle karşılaştırıldığında, çeşme olmadığı, imaretin karşısında yer alan diğer yapıların giriş kapısı olduğu görüşünü akla getirmektedir.(Denktaş,1992,19–25)

2.2.2.14. Halil Efendi Çeşmesindeki Örnek

Çeşme Abbas Mahallesiinde, Halil Efendi Camiinin batı duvarına bitişik olarak inşa edilmiştir. Günümüzde kullanılmayan çeşmenin tamamı kesme taştan yapılmıştır. İnşa kitabesi yoktur. Niş içerisinde bulunan sülüs yazılı onarım kitabesine göre H. 1324, M. 1906 tarihinde Halil efendi tarafından tamir ettirilmiştir (Şekil 2.42).

Karaman'da iç içe iki kemerli tek çeşme örneğidir. Yatay dikdörtgen bir kütle arz eder. Çeşmenin her iki sivri kemeri nişin içerisini de tamamen dolaşan biri düz, diğer altta olan ikisi dış ve içbükey yarım daire profilli üç silme ile süslenmiş ayaklar oturmaktadır. Her iki sivri kemerin yüzeyi yarım daire profilli iki silmeyle kademelendirilmiştir. Dıştaki sivri kemerin kilit taşı üzerine, yıldızı sekiz köşeli olarak işlenmiş, ay yıldız motifi kabartma olarak yapılmıştır. Ayna taşı üzerinde yer alan iki deliğin çevresi rozet kabartmasıyla süslenmiştir. Çeşmenin üstü kırma çatı formunda düzenlenerek, çeşme saçağının biri düz, diğer ikisi iç ve dış bükey yarım daire profilli üç silme kuşağı ile cepheden taşırılmıştır (Denktaş,1992,127–130).

Daha sonraki bir onarım esnasında güney tarafına bir çeşme nişi daha ilave edilmiştir.

Şekil 2.42. Halil Efendi Çeşmesi, Kitabesi ve Süslemesi

2.2.2.15. Kadı Budak Çeşmesi

Karaman il merkezindedir. Günümüzde kullanılmayan eser, niş içerisinde bulunan kitabelere göre H.958-M.1551 yılında Budak Kadı tarafından inşa ettirilmiştir (Şekil 2.43). H.1271-M.1855 tarihinde Caferzâdeler tarafından onartılmıştır (Şekil 2.44). Çeşmenin kitabelerinde mermer diğer bölümlerinin tamamında mermer kullanılmıştır.

Çeşme nişinin karşı duvarının ortasına yerleştirilen bardaklığın üzeri kaş kemerle örtülmüştür. Bardaklığın hemen üzerinde 5 satırlık onarım kitabesi sülüs tarzında yazılmıştır. Bu onarım kitabesinin hemen sağında bulunan ve daha küçük olan üç satırlık inşa kitabesi de Celi sülüs tarzında yazılmıştır (Konyalı,1967,620–623).

Çeşmenin tek delikli ayna taşı çok sade olup, üzerinde lüle taşı yoktur.

Şekil 2.43. Kadıbudak Çeşmesi İnşa Kitabesi

Şekil 2.44. Kadıbudak Çeşmesi Onarım Kitabesi

2.2.3. Osmanlı Dönemine Ait Mimari Yapılardaki Taş Kitabeler ve Süslemeler

Osmanlı Mimarisinin dünya ve İslam Mimarisi içerisindeki yeri büyük önem taşımaktadır. Osmanlı mimarlık tarihi İmparatorluğun çoklu kültürel yapısının bilinci ile ve tarihi gelişmeler ile ilişkilendirilerek daha açık bir boyut kazandı. Sosyal yapı ve mimarlık arasındaki ilişkiler daha fazla açıklandı (Kuban,2008,88–92). Konumuz açısından dikkatimizi çeken bazı Osmanlı mimari yapılarındaki örneklerin ayrıntılarına bakalım.

2.2.3.1. Boyalı Kadı – Pir Ahmet Camiindeki Örnekler

Cami Karaman merkezindedir. Caminin kapı söveleri mermerdendir. 17 renkli mermer bu sövelerin üstüne civankaşı gibi bir kemer yapmıştır. Halk renkli taş zıvanalarını yılanı benzeterek, mabede yılanlı cami de demiştir. Kapı sövelerinin her tarafına birçok yazılar yazılmıştır. Sol sövesinin üstünde şu kitabe vardır.

“Seyyah-ı Âlem Evliyâ ruhiçün Fâtîha sene 1082.”

Bu yazı Evliya Çelebi’nin Karamanı ziyaretinden ve incelemesinden yirmi üç sene kadar sonra bir seveni ve sayanı tarafından yazılmıştır. Altında da;

“Kim bir alime ikram ederse Allahü Teâlâ da ona ikram eder” kitabesi ile Farsça şu iki mısra vardır.

“Bu makam âşıkların kâbesi oldu. Her kim buraya noksan gelirse tamam olur.”

Konya’da Mevlana Celal-ed-din Rûmi türbe kapısının üstünde de bu mısralar görülmektedir.

Sağ sövesinde şu kitabe bulunmaktadır.

“Mümin mescidte suda balık gibidir, Münafık mescidte kafeste kuş gibidir.”

Mabetten kible tarafına üç, sağına dört, soluna ve kapı tarafına ikişer pencere açılır, sağır tek kubbesi çökmüştür. Ana kubbenin eteklerini besleyen yarım kubbeler dilimlidir. Taş mihrabını istalaktitler süsler.

Minberi merdiven şeklinde taştan yapılmıştır. Bu tip minberlere Karaman’da çokça rastlanır. Mabedin sağ duvarının dışına yerleştirilen, Fehmi isminde biri tarafından hazırlanan taş kitabede 1671 yılında Hisar Halkı tarafından tamir edildiği bildirilmektedir (Şekil 2.45). Mabet muntazam kesme taşlarla yapılmış bir sanat eseridir.

Şekil 2.45.Boyalı Kadı Pir Ahmet Camii Tamir Kitabesi

Evliya Çelebi bu camii ziyaret etmiş ve şu satırlarla gözlemlerini Seyahatnamesi vasıtasıyla bizlere ulaştırmıştır.

“Orta hisarın Pazar kapısı’nın iç yüzünde minaresi nâtamam Boyalı kadı camii Kubbe-i âlîdir, amma kiremit örtülüdür.”(Konyalı,1967,267).

2.2.3.2. Yeni Minareli Camiindeki Örnek

Karaman şehir merkezinde yer almaktadır. Tek kubbeli bir harim ve son cemaat yerinden oluşmaktadır. Tek kubbesi kuşun örtülüdür. Karamandaki birçok yapıda olduğu gibi tamamen kesme taştan imal edilmiştir. Caminin yapım tarihi ile ilgili olarak herhangi bir kitabe bulunmamakla birlikte 1522 yılında Cambazzade Kadı Abdurrahman Efendi tarafından yaptırıldığı kabul edilmektedir. Son cemaat yeri ile minare yeniden yapıldığı için yeni minareli cami olarak adlandırılmıştır. Karamandaki birçok camii gibi bu eserde de mihrap, minder ve kürsü kesme taş ile yapılmıştır. Caminin cepheleri altta dikdörtgen formlu üstte ile sivri kemerli pencerelerle hareketlendirilmiştir (Baş 2000,178).

2.2.3.3. Nuh Paşa Camiindeki Örnek

Camii Karaman şehir merkezindedir. Tamamen kesme taştan inşa edilmiştir. Üst örtüde ve minarede de yine kesme taş kullanılmıştır. Çok fazla pencereye sahiptir (Baş 2000).Son cemaat yerini iki yığma sütun ile duvarların üzerine oturtulan üç taş kubbe örter. Ortadaki kubbenin eteklerinde istalaktitler dolaşır. Camiden son cemaat yerine iki pencere açılır. Pencerelerden sonra birer istalaktitli mihrapçık vardır. Soldaki 108 basamaklı ak taştan yapılmış, minaresinin şerefe altı istalaktitli ve korkulukları şebekelidir. Kapısının üzerinde tarih kitabesi vardır. Bu kitabeye göre camii 1596 yılında yaptırılmıştır (Şekil 2.46) (Topal,2005,162).

Şekil 2.46. Nuh Paşa Camii Kapısının Üstündeki Tarih Kitabesi

Taç kapı cepheden dikdörtgen bir kütle şeklinde biraz taşırılmıştır. Bu kütle içerisine sivri kemerli bir niş oluşturulmuş, tamamen mermer olan bu alana cümle kapısının basık kemeri yerleştirilmiştir. Niş kemeri ile cümle kapısının kemeri arasına ise iki parça halinde kitabe konulmuştur. Üstteki kitabe aynı zamanda yapının inşa tarihini de vermektedir. Üstteki kitabenin Türkçesi;

“Allah teâlâ kitabında buyurur ki sene 1005”.

Alttaki Kitabenin Türkçe’si ise;

“Size selam olsun ebedi cennetler girin” (Baş,2000,215–235).

Evliya Çelebi Seyahatnamesinde Karaman camilerini yazarken Nuh Paşa Camii için şunları söylemiştir.

“Nuh Paşa Camii gayet musanna ve münekkaş kâgir bina, kubbe-i alisi nilgün kuşun örtülüdür. Ve bu minare-i mevzunu bir şehirde misali yoktur. Ve hariminde fiskiyesi ve şadırvanı selsebil gibi fışkırıp durur. Cümle cemaata abdestlerini yenileyip Cenab-ı Bari’ye yaklaşırlar ve Camii kapısının üzerinde Ayeti Karahisari resmi ile müzehheb lacivert teship olunmuştur. Seyri vacip bir parlak camiüdür. Bu şehirde bundan gayrı kurşunlu cami yoktur.” (Konyalı,1967,339–342).

2.2.3.4. Hamam Çeşmesindeki Örnek

Hamam çeşmesi, Pir Ahmet Cami kuzeyinde, Kale Parkı içindedir. Hisar veya yılanlı çeşme adıyla da bilinir. Hamam adını yakında bulunan hatun hamamından almıştır. Sade ve düzgün kesme taş dizili bir görünümü bulunmaktadır. Muntazam kesme taşla yapılan çeşme, derin niş halinde, sivri kemerli ve tek lülelidir. Çeşme kemerinin üzeri diyagonal yivlerle süslenen yarım daire profilli dış bükey bir silmeyle çerçeveselendirilmiştir. Bu çerçevenin tam tepesine yüzeyden taşırılan bir kavuğa benzeyen taşın merkezine, yani kilit taşının üzeri bitkisel kabartma süs ile tezyin edilmiştir. Bu süsleme, oval bir madalyon kabartma işlemesidir. Çeşme düz profilli ve cepheden taşırılmış bir saçakla tamamlanmıştır. Çeşmenin üzerine harpuşa konulmuştur (Topal,2005,183) (Şekil 2.47).

Şekil 2.47. Hamam Çeşmesi

Çeşmenin üzerinde iki kitabesi vardır. Sağ tarafında sülüs yazı ile yazılmış bir kitabe bulunur.

Kitabeye göre çeşme 1224 H. 1809 M. Yılında Yeniçeri 31. bölüğünden Fatma zade Sırrı Toruncuyan Hacı Ahmet Ağa tarafından ihya edilmiştir (Konyalı,1967,636). Fakat bu kitabe yok olmuştur. Tarih itibariyle Osmanlı dönemine ait bir yapıdır.

H. 1243 M. 1827 tarihli sülüs yazıyla yazılmış olan onarım kitabesi ise niş içerisinde durmaktadır. Geçici olarak müzeye kaldırılmıştır. Bu kitabeye göre bu çeşmeyi ilk defa Bağavi müftü Mehmed Reşid Efendi yaptırmıştır. Sonra harab olmuştur. Hisarlılar sıkıntı çekiyorlardı. Müftü Ebubekir Efendi çeşmeyi ihya etmiştir. Son tarih mısraının sondan ikinci kelimesinin bir kısmı dökülmüştür. Bu mısra Ebced hesabına vurulunca 1223 H. veya 1243 H. tarihleri çıkar (Konyalı,1967,637).

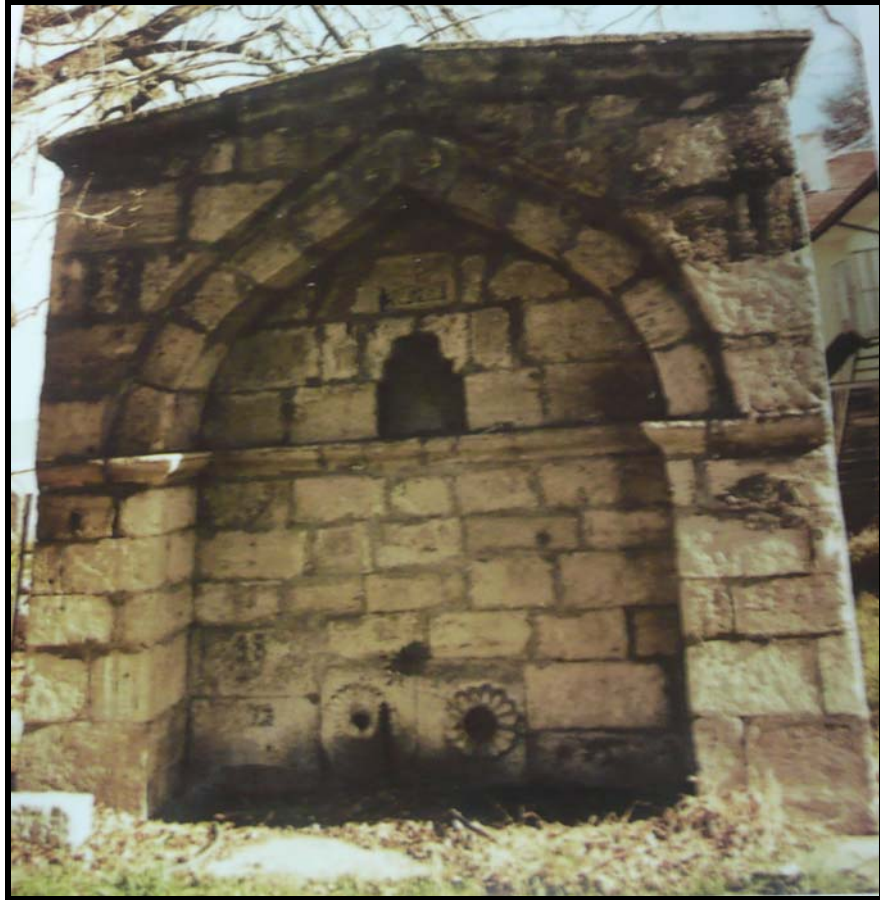
Süsleme açısından incelendiğinde çeşme, oldukça yalın ve sade bir özellik göstermektedir. Kubbe şeklinde bir kemeri bulunmaktadır. Kemerin etrafı yivli olduğundan dikkat çekmektedir. En belirgin süsleme elemanı ise kemerin üstünde en uç noktasındaki bitkisel motif işlemesidir. Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

2.2.3.5. Davulcu Çeşmesindeki Örnek

Çeşme, Fenari Mahallesi, Davucu Sokağı üzerinde yer almakta iken Karaman Belediyesi tarafından imar faaliyetleri nedeni ile İstiklal ilkokulu bahçesine taşınmıştır. Kitabesine göre H.1251, M.1835 yılında yapılmış, H.1308, M.1890 yılında Hacı Musa tarafından onarılmıştır.

Çeşmenin kitabesi ve aynataşı mermer, diğer bölümleri kesme taştır Sivri kemer nişlidir. Kemer nişi aynı kotta dolaşan bir sıra düz profili aşağıya doğru meyillendirilmiş silme kuşağı ile hareketlendirilmiş yanlardaki yığma ayaklar üzerine oturtulmuştur. Ayna taşında deliklerin çevresi alçak kabartma rozetlerle süslenmiştir. Çeşmenin üst bölümü kırma çatı formunda düzenlenerek saçak kısmı bir yarım daire profilli iki sıra silmeyle hareketlendirilerek cepheden taşırılmıştır (Denktaş,2000,111–112).

Çeşmenin iki lülesi bulunmaktadır. Birbirinin aynısı olmayan iki bitkisel süslemesi vardır. Çeşme lülelerinin etrafındaki bitkisel motifler dışında çeşmenin başka bir süslemesi yoktur (Şekil 2.48).

Şekil 2.48. Davulcu Çeşmesi

Şekil 2.49. Davulcu Çeşmesinin İnşa Kitabesi

Şekil 2.50. Davulcu Çeşmesinin Onarım Kitabesi

2.2.3.6. İsmail Ağa (Mansur Dede) Çeşmesindeki Örnek

İsmail Ağa Çeşmesi adıyla da bilinen çeşme, 1986 yılında Karaman Müzesi tarafından Hisar mahallesinde Alâeddin Bey Türbesi parkına taşınmıştır. Tamamen kesme taşla inşa edilen çeşme, derin sivri nişlidir. Sivri kemer yanlardaki ayakların iç kısmına yerleştirilen ve yüzeyleri biri düz, diğeri yarım daire profilli dış bükey silmeyle hareketlendirilmiş başlıklara oturmaktadır. Kemer kilit taşının hemen üzerinde bulunan taşın yüzeyi cepheden hafif çıkıntı yapan dairesel madalyonla süslenmiştir. Çeşme cephesi duvarın çökeltilmesiyle ortaya çıkan düz profilli bir kuşakla üç yönde çerçevelendirilmiştir (Şekil 2.51).

Şekil 2.51. Mansur Dede Çeşmesi ve Detayı

Çeşme nişi içerisinde iki kitabesi vardır. Bu kitabelere göre, İsmail Ağa tarafından H. 1120, M.1708 yılında inşa ettirilmiştir. Çeşmenin mimarı Hacı Abdurrahman, kitabeyi yazan usta ise Ferruzade adında bir zattır. Çeşme daha sonra Mansur Dede Mahallesi sakinleri tarafından H. 1248, M. 1832 yılında onarılmıştır.

Çeşmede sivri kemer üzerindeki yuvarlak bitkisel kabartma dışında bir süslemesi yoktur. Ayrıca çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

2.2.3.7. Mavu Çeşmesindeki Örnek

Karaman kalesinin içinde güney tarafında yer almaktadır. Günümüzde kullanılmayan bu çeşmenin bir kısmı toprağa gömülü durumdadır. Çeşme, eski İslami bir eserden alınmış kitabeli ve çeşitli kabartmalarla süslü taşlarla yapılmıştır (Konyalı,1967,643). İnşa kitabesi yoktur. Ancak 19. y.y.ın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir. Çeşmenin nişini örten sivri kemer, çeşme nişini de aynı kodda dolaşan düz ve yarım daire profilli üç silmenin bezediği ayaklar üzerine oturmaktadır. Bu sivri kemerin yüzeyi iç ve dış bükey iki kademeli olarak düzenlenmiştir. Nişi dolaşan silme kuşağı tam orta yerde kesilerek yuvarlak kemerli bardaklık konulmuştur. İnşasında çok sayıda devşirme malzeme kullanılmıştır (Denktaş, 2000,134).

Çeşmeye bakıldığında kullanılan kesme taşlar arasındaki renk, doku gibi farklardan bu durum anlaşılmaktadır (Şekil 2.52).

Çeşmede süsleme olarak, silme kuşakları ile çeşmenin köşelerine simetrik olarak konan iki taş yüzeyine işlenen rozet, dairesel madalyon, çarkıfelek ve altıköşlü yıldızlarından söz edilebilir (Topal,2005,122). Bu süsleme unsurlarının da devşirme taşlardan yerleştirildiği ortadadır.

Şekil 2.52. Mavu Çeşmesi

2.2.3.8. Dahak Çeşmesindeki Örnek

Çeşmenin inşa kitabesi yoktur. Arkasındaki eve bitişik olarak yapılan çeşme kesme taşla inşa edilmiştir. Kubbe görünümünde olsa da hafif sivri kemer nişlidir. Niş kemeri yanlarda yığma taş ayaklar üzerine oturmaktadır. Ayna taşı tek delikli, bardaklığı ise dikdörtgen formdadır (Şekil 2.53).

Şekil 2.53. Dahak Çeşmesi

Çeşmenin üstü kırma çatı formunda düzenlenerek, saçak kısmı düz bir profile cepheden taşırılmıştır. Süsleme olarak sadece saçak kısmındaki silmelerden söz edilebilir. Yapı, 19. y.y. sonlarına tarihlenmektedir (Denktaş,2000,100–101).Çeşme günümüzde kullanılmamaktadır.

2.2.3.9. Hancızade Çeşmesindeki Örnek

Hancızade Çeşmesi adıyla da bilinen çeşme iki katlı konutun duvarına gömülü olarak yapılmıştır. Ayna taşı ve su yalağı mermer, diğer bölümleri kesme taştan inşa edilmiştir. Çeşme nişini örten sivri kemer ikisi düz, biri dış bükey yarım daire profilli üç sıra silmeyle süslenmiş yığma ayaklar üzerine oturmaktadır. Kemerleri bir sıra iç bükey yarım daire profilli silmeyle çerçevelendirilmiştir. Bardaklığı kaş kemerlidir.

Üstteki kırma çatı formundaki silmesi, dışa taşkındır. Üst silmesi birisi düz, diğer ikisi dış ve iç bükey yarım daire profillidir. Yalak taşı testilik kısmı bozulmuştur. Kitabesi kaybolmuştur. Orijinal dinlenme şekilleri bulunan çeşme 18. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir (Denktaş,1992,57–58).

Şekil 2.54. Hancızade Çeşmesi

2.2.3.10. Baba Evran Çeşmesindeki Örnek

Baba Evran Çeşmesi (Debbağhane Çeşmesi) 947 (1540 M.) Musa Ağa tarafından yaptırılmıştır. Debbağlar içinde bulunduğu bu isimle bilinir. Kesme taştan sivri kemerli beşik çatı silmeli, kemer içi derin bir niş halindedir. Tam kemer altında maşallah nişi altındaki kurna taşı sökülmüştür. Eski itfaiye alanından yakınındaki Belediye Musallasına taşınmıştır (Şekil 2.55).

Şekil 2.55. Baba Evran Çeşmesi

2.2.3.11. Adıgüzel Sokak Çeşmesindeki Örnek

Çeşme Ahi Osman Mahallesi, Adıgüzel Sokağı üzerinde bir evin duvarına bitişik durumda iken 2003 yılında Koruma Kurulu izni ile Karaman Belediyesi tarafından aynı mahallede yer alan Nusret Uysal Parkı içine taşınmıştır.

Yatay dikdörtgen bir kütle arz eden tek sivri kemerli çeşmenin nişini örten sivri kemer, nişin tamamını da aynı kotta dolaşan, biri düz, diğeri yarım daire profilli iki sıra silmenin süslediği ayakların üzerindeki başlıklara oturmaktadır. Çeşme kemeri bir sıra dışbükey yarım daire profilli silme kuşağı ile çerçeveslendirilmiştir. Çerçevenin tek delikli ayna taşının üzerine rozet biçiminde kabartma olarak on köşeli yıldız işlenmiştir. Bardaklığı sivri kemerlidir. Üstü kırma çatı formunda düzenlenerek saçak kısmı, bir düz diğeri ikisi iç ve dış bükey yarım daire profilli üç silme kuşağıyla hareketlendirilerek cepheden taşırılmıştır (Şekil 2.56).

Kitabesine göre çeşmeyi 1346 H. 1927 M. yılında Macarzâde Osman Efendi'nin kızı Hafız Fatma Hanım yaptırmıştır (Konyalı,1967,625).

Şekil 2.56. Adıgüzel Sokak Çeşmesi

2.2.3.12. Aşiran Çeşmesindeki Örnek

Çeşme, Koçakdede Mahallesinde iken 2002 yılında Koruma Kurulu izni ile Karaman Belediyesi tarafından aynı mahallede yer alan Redif Kışla Parkı içine taşınmıştır.

Yatay dikdörtgen bir kütle arz eden tek sivri kemerli çeşmenin nişini örten sivri kemer, nişin tamamını da aynı kotta dolaşan, biri düz, diğer ikisi iç ve dışbükey yarım daire profilli üç silmeyle süslenmiş yığma ayaklar üzerindeki başlıklara oturmaktadır. Çeşmenin üstü kırma çatı formunda düzenlenerek cepheden taşırılan saçak kısmı, birisi düz diğeri içbükey yarım daire profilli iki sıra silmeyle süslenmiştir. Çeşmede bu silme kuşaklarının dışında süsleme yoktur (Şekil 2.57).

Çeşmenin inşa kitabesi yoktur. Ancak araştırmacılar tarafından 19. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir (Denktaş,1992,84–86).

Şekil 2.57. Aşiran Çeşmesi

2.2.3.13. Çarşı Çeşmesindeki Örnek

Çeşme, Ahiosman Mahallesinde iken, 2001 yılında Koruma Kurulu izni ile Karaman Belediyesi tarafından aynı mahallede yer alan Hasan Gazi Camii avlusuna taşınmıştır.

Çarşı Çeşmesi Karaman'daki en eski çeşmelerden birisidir. Evliya Çelebi Seyahatname isimli kitabında bu çeşmeden bahsetmektedir. Nişi içerisindeki sülüs tarzında yazılmış kitabesine göre çeşme, Mehmet adında bir şahıs tarafından H.1014, M. 1605 yılında yapılmıştır. Çeşmenin kitabesi mermer diğer bölümleri kireç taşıdır (Denktaş,1992,34–37) (Şekil 2.58).

Yatay dikdörtgen bir kütle arz eden çeşme bir eve bitişik olarak yapılmıştır. Çeşmenin nişini örten tek sivri kemer, yanlarda kesme taştan örülen ayaklar üzerine oturmaktadır. Çeşme kemerinin üzerindeki iki taş sırası bir kartuşla birleştirilmiş olup, kartuşun yüzeyi işlenmeden boş bırakılmıştır.

Şekil 2.58. Çarşı Çeşmesi

BÖLÜM-3

TASARIM VE UYGULAMA AŞAMALARI

3.1. Tasarım

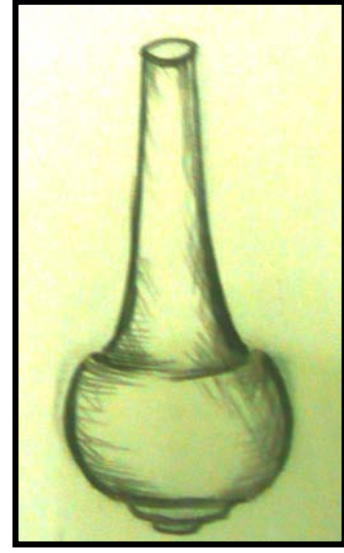
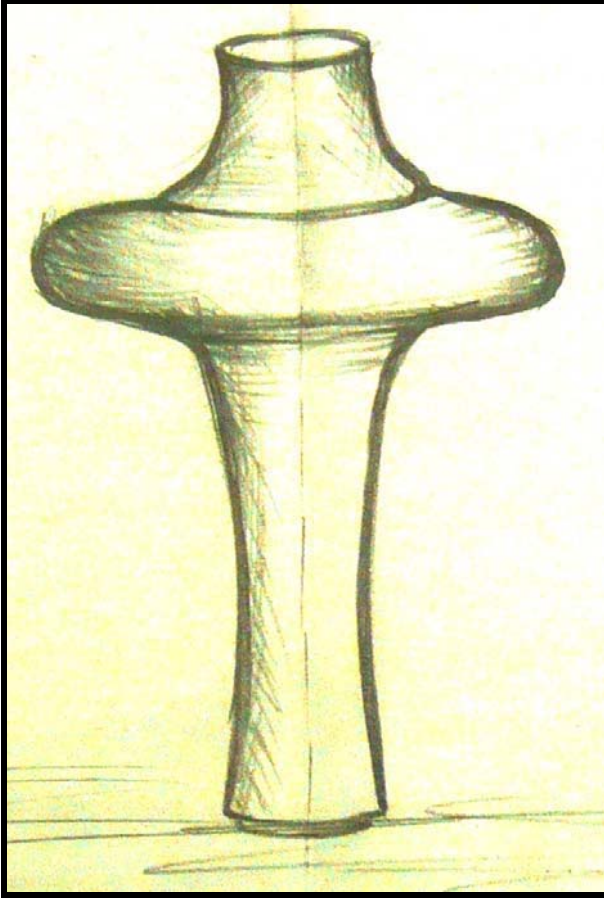
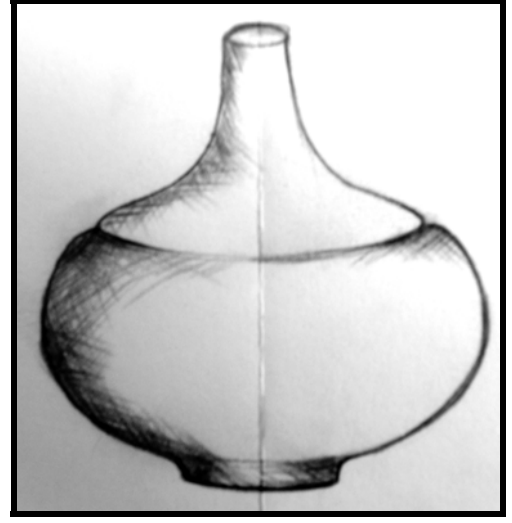
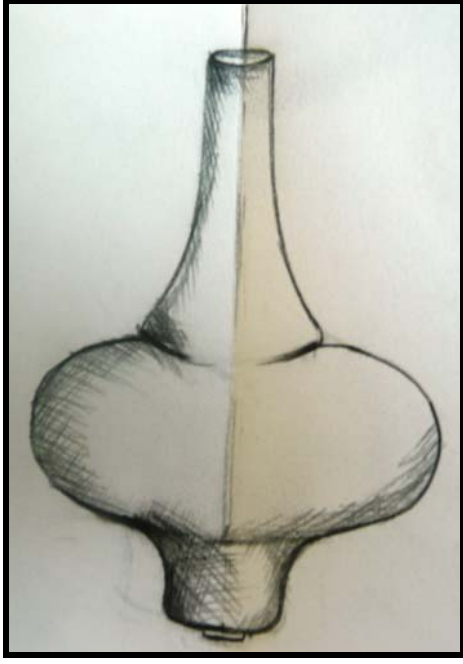
Karaman'daki mimari yapıların üzerinde bulunan taş kitabeler ve süslemeler sanatsal özellikler taşımaktadır. Mimari yapıların inşa ve süsleme malzemelerinin sağlamlığı ve dayanıklılığı pişmiş seramik ürünlerin sağlamlığı ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle süslemeler ve kitabeler seramik malzemeye uyarlanmıştır.

Uygulama ürünlerin oluşturulmasında hem işlevsellik hem de dekoratiflik özellikleri dikkate alınmıştır. Seramik formlar vazo olarak tasarlanmıştır. Farklı vazo tasarımları arasından konuyla en ilgili olan seçilip, süsleme motifleri ile uyumu sağlanmıştır. Ayrıca, yazı ve harflerin dekoratif eleman olarak kullanımı bu noktada etkili olmuştur. Motifler, mimari yapılar üzerindeki süsleme ve kitabelerin en dikkat çekici özellikleri ele alınarak oluşturulmuştur.

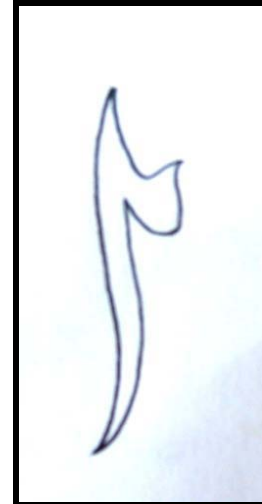
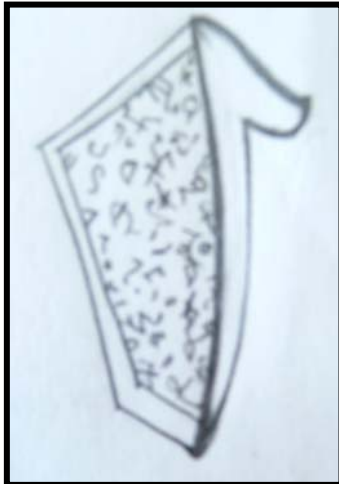
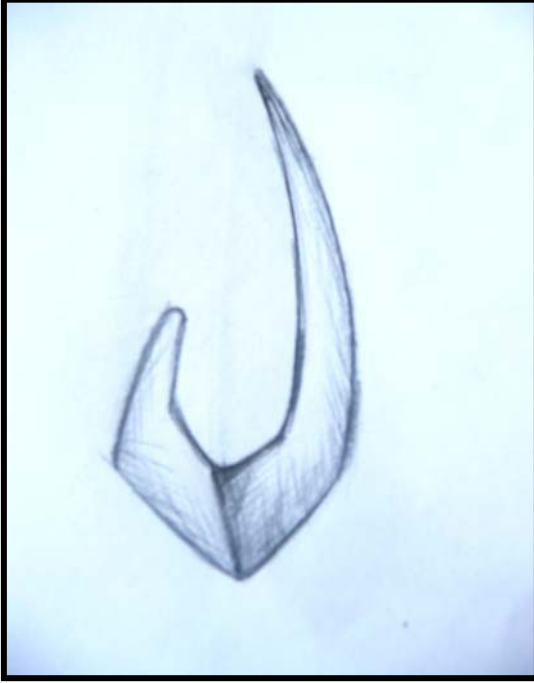
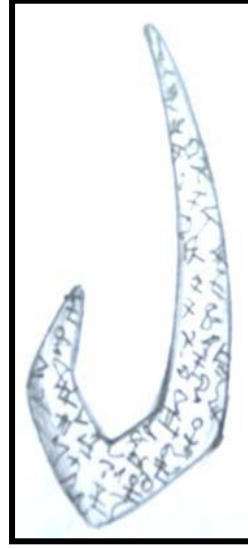
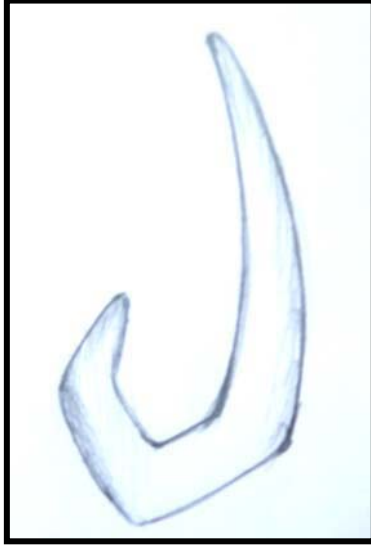
Önce tasarım sonra da uygulama aşamasında mimari yapılar üzerinde bulunan taş kitabe ve taş süslemelerden etkilenilerek süsleme motifleri oluşturuldu. Dönemin tarih ve kültür özelliklerini yansıtan bu süslemeler, seramik yüzeyler üzerine seramik sanatının kurallarına göre uygulandı. Süslemeler ve yazılar mimari yapıların üzerinde kabartma şeklinde görüldüğünden, motifler de uygulamada seramik formlar üzerine rölyef tekniğini kullanarak işlenmiştir.

Süslemelerin uygulanacağı seramik formların şekli, vazo olarak tasarlandı.

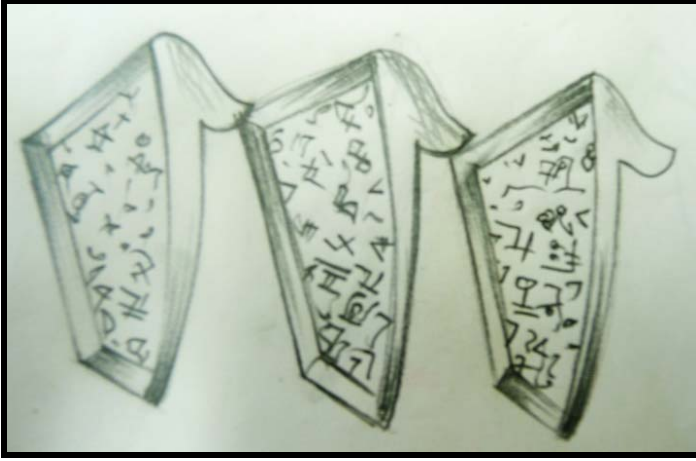
Aşağıda tezde yer alan şekiller ve formlara ait resimler verilmiştir.

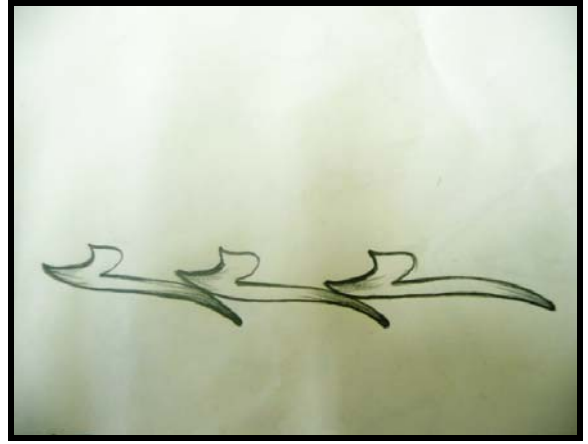
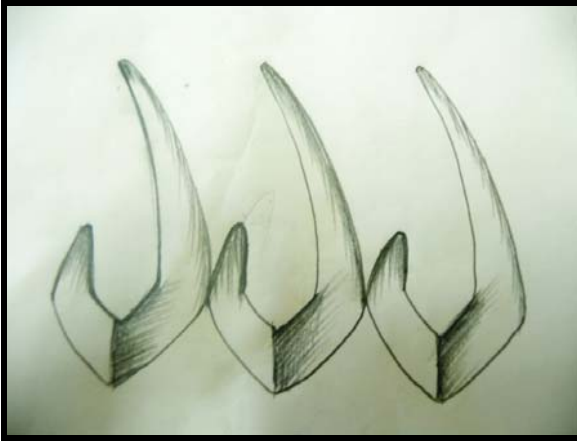
Resim 3.1. Uygulaması Yapılan Formların Tasarımları

Resim 3.2. Uygulaması Yapılan Formlar Üzerine Yerleştirilen Rölyeflerin Tasarımları.

Resim 3.3. Uygulaması Yapılan Formlar Üzerine Yerleştirilen Rölyeflerin Tasarımları

Resim 3.4. Uygulaması Yapılan Formlar Üzerine Yerleştirilen Rölyeflerin Tasarımları

3.2. Uygulama

3.2.1. Formların Şekillendirilmesi

Şekillendirmede genel olarak kullanılan teknik endüstriyel şekillendirme tekniğidir. Vazoların ve üzerindeki rölyeflerin şekillendirilmesi aşamasında hem alçı şekillendirme yöntemi, hem de serbest elle şekillendirme yöntemi kullanılmıştır.

Alçı ile şekillendirme

Bu şekillendirme, model şekillendirmek amacı ile yapılan bir şekillendirme değildir. Vazoların modelleri alçı tornasında belirlenen boyutlarda çekildi. Sonra da tornada çekilen vazoların alçı kalıpları alınmıştır.

Resim 3.5. Modellerin Alçı Tornasında Şekillendirilmesi

Resim 3.6. Uygulanacak Formların Alçı Modelleri

Resim 3.7. Alçı Kalıp Alma Çalışmaları

Serbest elle şekillendirme

Alçıdan şekillendirilen formların üzerlerine yapıştırılacak olan rölyef parçalarının modelleri, Formların çapına uygun ölçülerde küçük birimler halinde serbest elle şekillendirilmiştir. Rölyef parçalarının, alçıdan küçük kalıpları alınarak çoklu üretim yapılmasına hazır hale getirilmiştir.

Resim 3.8. Çalışmada Kullanılan Rölyef Örnekleri

Resim 3.9. Çalışmada Kullanılan Farklı Rölyef Dizilimleri

Döküm yoluyla şekillendirme

Bu şekillendirme yönteminde kullanılan çamur, döküm çamuru adı verilen belli bir akışkanlığı olan bir çamur türüdür. Kalıplara döküm yoluyla şekillendirme yapılarak, vazolar ortaya çıkarılmıştır.

Resim 3.10.Çoklu Üretim Aşaması

Kalıp içi baskı tekniği ile şekillendirme

Elle şekillendirilen rölyef parçalarının kalıp içi sıvama tekniği kullanılarak, çoklu üretimi sağlanmıştır. Böylelikle elde edilen rölyef parçalarının standart hale gelmesi sağlanmıştır. Rölyeflerin modelleri hazırlanırken, mimari yapıların üzerinde bulunan taş süslemeler ve taş kitabelerden örnekler alınmıştır. Çok sayıda rölyef parçacık elde

edilmiştir. Her vazo için gerekli rölyef parçalarının sayısı, hesaplama yolu ile bulunmuştur. Gerekli parça sayısını bulmak için, vazunun boyun çevresi rölyef genişliğine bölünmüştür. Daha sonra bu parçalar vazunun boynuna kesintisiz olarak dizilmiştir. Böylece kompozisyonda bütünlük sağlanmıştır. Kalıptan çıkan vazo formları deri sertliği kıvamında iken rölyef parçalarının yapıştırılma işlemine geçilmiştir. Deri sertliğindeki rölyef parçalarının arka yüzleri ile vazunun boyun kısmı çentiklendikten sonra yapıştırma işlemi tamamlanmıştır.

Ürün üzerinde küçük düzeltmeler yapıldıktan sonra, doğal hava koşullarında ürünler kurumaya bırakılmıştır. Kuruma süresi, ürünlerin boyutlarına göre değişmekle beraber, yaklaşık bir haftalık zamanda tamamlanmıştır. Doğal ortamda kuruyan ürünler üzerinde tekrar ince perdahlamalar yapılmıştır. Böylece formlar bisküvi pişiriminden önce son şeklini almıştır.

Resim 3.11. Kalıp İçi Baskı Tekniğinde Kullanılan Rölyef Kalıpları

3.2.2. Sagar Kutularının Şekillendirilmesi

Formların boylarına göre farklı ebatlarda sagar kutuları oluşturulmuştur. Bunlar, özel seramik çamurlarından üretilmiştir. Kapaklı üretilen bu özel kutular, ürünlerin sagar pişirimi sırasında oksijen almamasını amaçlamaktadır. Kutular, şekillendirildikten sonra kurutulup, bisküvi pişirimleri yapılarak kullanıma hazır hale getirilmişlerdir. (Şekil 3.12)

Resim 3.12. Sagar Kutuları

3.2.3. Pişirim ve Dekorlama

Kurutulmuş çalışmalar iki pişirimde gerçekleştirilmiştir. Bunlar; 950°C’de bisküvi pişirimi ve 1000 °C’de dekor pişirimidir. Şekillendirme ve kurutma işlemleri tamamlanmış olan formlar, fırın içerisinde bulunan refrakterlere düzgün bir şekilde yerleştirilerek, elektrikli kamara fırında 950 °C de bisküvi pişirimlerine tabi tutulmuştur. Sıcaklığın 950°C’ye çıktıktan sonra, fırının soğuyarak, ürünlerin fırından çıkarılmasına dek geçen süre yaklaşık 12 saattir. Bisküvi pişirimi tamamlanmış ürünlere zımpara yapılmıştır. Böylece dekorlamada kullanılacak olan sagar tekniği için ürünler hazır hale gelmiştir.

Ürünlerin dekorlamaları sagar tekniği ile gerçekleştirilmiştir. Sagar tekniği, özel seramik kutular içerisinde oksijensiz yani indirgen bir ortam sağlanmak suretiyle yapılan bir tür artistik pişirim tekniğidir (Kızılcın,2006,87–89). Sagar kutusu, objenin içine konduğu, özel bir çamurdan yapılmış, çok sıkı kapatılabilen kapaklı kutulardır. Kutuların duvarlarının kalınlığı 1cm kadardır. Bir sagar kutusu, 2, en fazla 3 kez kullanıldıktan sonra çatlaklar göstermeye başlamaktadır ve kutuların yenilenmesi gerekmektedir. Kutuların boyutları ürünlere göre farklılık göstermektedir. Ürünler, bakır teller, oksitler ve sülfatlar ile renklendirilmiştir. Şekillendirme işlemi tamamlanan ürünler kurutulduktan sonra bisküvi pişirimi yapılmıştır. Formlar farklı kimyasallarla sarılmıştır. Şamottan yapılmış kutuların içlerine yerleştirilmiştir. Kutuların içine talaş, yaş yaprak parçaları, deniz kumu ve kuru bitkiler konup, sofr tuzu ve sülfatlar serpiştirilmiştir. Kutuların kapakları oksijen almayacak şekilde kapatılıp, 1000 °C de pişirilmiştir. Sagar tekniği ile dekorlama ve pişirim aşaması tamamlandıktan sonra kutuların kenarları kırılarak, içlerinden hazır formlar çıkarılmıştır. Daha sonra da son rötuş yapılmıştır.

Yapılan çalışmada renkler istenilene yakın tonlarda elde edilmiştir.

Resim 3.13. Sagar Pişiriminin Aşamaları

BÖLÜM-4

UYGULAMADA ELDE EDİLEN FORMLARIN ÖZELLİKLERİ VE ONLARLA İLGİLİ YORUMLAR

4.1. Form –I ve Yorumu

<i>Formun boyutlar</i>	:h: 28cm R: 10 cm
<i>Kullanılan malzeme</i>	:Beyaz döküm çamuru, şamot çamuru,renk veren oksitler, sülfatlar ve bakır teller.
<i>Şekillendirme yöntemi</i>	:Döküm yoluyla şekillendirme, kalıp içi sıvamayla şekillendirme ve elle şekillendirme.
<i>Dekorlama yöntemi</i>	:Forma farklı oksit, tuz ve bakır teller sarılarak sagar tekniği uygulanmıştır.
<i>Fırınlama</i>	:Bisküvi pişirimi 950 °C; Dekor pişirimi 1000 °C.

Yorum :Konuyla ilgili olarak mimari yapılar üzerindeki taş süsleme ve kitabelerden esinlenerek formun üzerine taş ve mermer görünümünü yansıtan rölyefler ve renkler yapılmıştır. Rölyefler, mimari yapılar üzerindeki bitkisel süslemelerden yola çıkılarak oluşturulmuş ve formun kapak etkisini yansıtan kısmının üzerine yapıştırılmıştır. Ayrıca rölyeflerde, artarda devam eden bir etki sağlanmıştır. Aynı formlar üzerine farklı rölyef denemeleri yapılmıştır. Formun bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra farklı oksit, tuz ve bakır tellerle sarılarak sagar tekniği ve pişirimi uygulanmıştır.

Resim 4.1. Form I

Resim 4.2. Form I Detayları

4.2. Form –II ve Yorumu

Formun boyutları	: h :26 cm R : 23cm
Kullanılan malzeme	: Beyaz döküm çamuru, şamot çamuru, renk veren oksitler, sülfatlar ve bakır teller.
Şekillendirme yöntemi	:Döküm yoluyla şekillendirme, kalıp içi sıvamayla şekillendirme ve elle şekillendirme.
Dekorlama yöntemi	:Forma farklı oksit, tuz ve bakır teller sarılarak sagar tekniği uygulanmıştır.
Fırınlama	:Bisküvi pişirimi 950 °C; Dekor pişirimi 1000 °C.
Yorum	:Formda, konuyla ilgili olarak mimari yapılarıdaki kubbe görünümünden etkilenilmiştir. Üzerindeki rölyefler ise, yapılardaki taş ve mermer süsleme ve kitabelerden esinlenerek formun üzerine taş görünümünü yansıtacak şekilde yapılmıştır. Bu form üzerine işlenen rölyefler, Hatuniye Medresesinin taç kapısı üzerinde yer alan altıgen süslemelerden yola çıkılarak işlenmiştir. Rölyefler, formun kapak etkisini yansıtan kısmının üzerine peş peşe devam eden bir etki sağlanarak yapıştırılmıştır. Formun üzerine yapıştırılan rölyefler, değişik şekillerde sıralanmıştır.

Resim 4.3. Form II

Resim 4.4. Form II Detayı

4.3. Form –III ve Yorumu

Formun boyutları : h : 38 cm R :23 cm

Kullanılan malzeme : Beyaz döküm çamuru, şamot çamuru, renk veren oksitler, sülfatlar ve bakır teller.

Şekillendirme yöntemi : Döküm yoluyla şekillendirme, kalıp içi sıvamayla şekillendirme ve elle şekillendirme.

Dekorlama yöntemi :Forma farklı oksit, tuz ve bakır teller sarılarak sagar tekniği uygulanmıştır.

Fırınlama :Bisküvi pişirimi 950 °C; Dekor pişirimi 1000 °C

Yorum :Formlar, konuyla ilgili olarak mimari yapılardan etkilenilerek yapılmıştır. Üzerindeki rölyefler ise, yapılardaki taş ve mermer kitabelerdeki harflerden esinlenerek Arap harflerine benzeyen motifler ortaya çıkartılmıştır. Formun üzerine taş görünümünü yansıtan bu rölyefler farklı düzenlerde yapılmıştır. Rölyefler, formun kapak etkisini yansıtan kısmının üzerine peş peşe devam eden bir etki sağlanarak yapıştırılmıştır. Formun bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra ona doğal taş ve mermer görünümü sağlamak için, sagar tekniği ile farklı oksit ve tuzlarla dekorlanarak indirgen ortamda pişirim yapılmıştır.

Resim 4.5. Form III

Resim 4.6. Form III Detayları

4.4. Form –IV ve Yorumu

Formun boyutları : h : 42cm R :23 cm

Kullanılan malzeme :Beyaz döküm çamuru, şamot çamuru,renk veren oksitler, sülfatlar ve bakır teller.

Şekillendirme yöntemi : Döküm yoluyla şekillendirme, kalıp içi sıvamayla şekillendirme ve elle şekillendirme.

Dekorlama yöntemi :Forma farklı oksit, tuz ve bakır teller sarılarak sagar tekniği uygulanmıştır.

Fırınlama :Bisküvi pişirimi 950 °C; Dekor pişirimi 1000 °C

Yorum :Formlar, konuyla ilgili olarak mimari yapılardan etkilenilerek yapılmıştır. Üzerindeki rölyefler ise, yapılardaki taş kitabelerdeki harflerden esinlenerek ortaya çıkartılarak, formun üzerine taş görünümünü yansıtan rölyefler yapılmıştır. Bu form üzerine işlenen rölyefler, Karamanoğulları dönemini simgeleyen ongun kuşundan yola çıkılarak işlenmiştir. Rölyefler, formun kapak etkisini yansıtan kısmının üzerine artarda devam eden bir etki sağlanarak yapıştırılmıştır. Formun bisküvi pişirimi yapıldıktan sonra yüzeyi farklı oksit ve sülfatlarla sarılmış ve gereken renkler bunlar vasıtası ile elde edilmiştir.

Resim 4.7. Form IV

Resim 4.8. Form IV Detayları

SONUÇ VE ÖNERİLER

Konu ile bağlantılı yaptığımız literatür taramaları sonucunda, bu alanda yapılmış çalışmaların ağırlıklı olarak mimari yapılarda bulunan kitabeler üzerine, kitabelerin yazı türleri ve bu kitabelerin çevresindeki süslemeler üzerine yoğunlaşmış olduğunu gördük. Fakat Karaman mimari yapılarındaki bu kitabe ve süslemelerin taş özellikli malzemeler (kaya parçası, doğal taş, kesme taş, mermer, tuğla vb.) üzerine işlenmesinin seramik sanatı açısından ele alınarak incelenmesinin yeterince araştırılmadığını fark ettik.

Eski dönemlerden itibaren taş veya kaya yüzeylerin üzeri insanoğlu için çok uygun bir iletişim zemini olmuştur. İhtiyaçtan doğan bu iletişim kurma hevesi taş malzemenin önemini daha da artırmıştır.

Araştırdığımız konuda süsleme olarak taş malzemenin seçilmesinin neden taşın önemli bir malzeme oluşudur. Ayrıca, seramik ile en çok uyum gösteren malzeme de taştır. Aralarında hem fiziksel görünüm açısından hem de dayanıklılık ve sertlik açısından örtüşen pek çok nitelik bulunmaktadır. Örneğin kabartmalı taş süsleme ve kitabeler gözlemcide rölyefli pişmiş seramik etkisi uyandırmaktadır. Aynı zamanda taş malzeme de pişmiş seramik malzeme gibi kalıcılık özelliği göstermektedir. Zira günümüze kadar en az zararlar gelebilen süsleme türü taş malzemedendir.

Taş kitabe ve süslemeler en çok mimari yapılarda bulunmaktadır. Bu nedenle araştırmamız mimari yapılar üzerinde yoğunlaşmıştır. Türk süsleme sanatında özellikle Anadolu Selçuklu dönemi, Beylikler dönemi ve Osmanlı dönemi mimari yapılarının üzerinde taş süslemeler ağırlıklı olarak kullanılmıştır.

Başlangıçta, taş süsleme sanatının kapsamı, yazı, geometrik desenler, Rumiler ve çok stilize çiçeklerden ibaret kalıyordu. Daha sonraları bunlara, natüralist bitki dekorları eklenmiştir.

Taş süsleme sanatının başladığı ilk dönemlerde geometrik süslemeler ağırlıkta kullanılırken, zaman geçtikçe bu çok sevilen geometrik süslemeler, Anadolu Selçuklu Döneminin sonlarında ve devamı olan Karamanoğulları sanatında ikinci plana geçerek yerini kıvrık dal süslemesine bırakmıştır. Yazının süsleme olarak taşıdığı değer de aynı akımın bir sonucudur. Kufi yazının gittikçe terk edilmesine ve ancak süslemede kullanılmasına karşılık, sülüs gibi yazı çeşitleri daha olgun formlar daha zengin bir şekilde karşımıza çıkmaktadır.

Bu tez kapsamında yapılan çalışmalarla, Karaman ilinde bulunan farklı dönemlere ait ve farklı ihtiyaçlar doğrultusunda inşa edilen mimari yapılar üzerindeki taş kitabeler ve taş

süslemeler incelenmiştir. Karaman’da taş kitabe ve süslemelerin yoğun olarak camii ve çeşme tipi mimari yapılarında bulunduğu fark edilmiştir. Bu nedenle de tez çalışmasında Karaman merkezde bugün de ayakta duran ve üzerinde çalıştığımız örneklerin varlığını tespit ettiğimiz 10 camii ve 18 çeşme araştırıldı. Konu ile ilgili olarak bu eserler üzerinde yer alan süslemeler ve kitabeler günümüz seramiğine uyarlanmıştır. Bir anlamda geçmiş ile günümüz arasında kültür köprüsü oluşturulmuştur.

Bu konu ile ilgili pek çok araştırma yapılmış olmasına rağmen, eserler üzerindeki taş kitabelerin ve süslemelerin seramik sanatı açısından incelenmesi ve seramik malzeme ile buluşması ilk kez bu çalışmada gerçekleşmiştir. Bu çalışmayla, mimari yapılar üzerinde bulunan taş malzemenin pişmiş seramik malzeme ile pek çok açıdan ortak özellik gösterdiği kanıtlanmıştır.

Yapılan bu tip çalışmalar, sadece geçmişimizin kültür ve sanat dünyasını tanıtmakla kalmayarak, kültür tarihimizin kalıcı olmasına, gelişmesine ve günümüz sanat akımlarının geliştirilmesine de yardımcı olabilir. Ayrıca hazırladığımız Tez’in, bu alanla ilgilenen tüm kişilere katkıda bulunacağı ve ileride yapılacak olan bilimsel ve sanatsal araştırmalara da bir kaynak olacağı düşüncesindeyiz.

SÖZLÜK

Hiyeroglif	:Resim Yazı
İndirgen Pişirim	:Oksijensiz ortamda yapılan fırınlama işlemi
İstelaktit	:Genellikle taç kapılar üzerinde bulunan küçük nişlerden oluşan oyuntulardır.
Kesme Taş	:Mimari yapıların inşasında ve süslemesinde kullanılan yöresel bir tür malzeme.
Kitabe	:Genellikle mimari yapılarda bulunan eser hakkında bilgi veren levhalardır.
Kûfi	:Arap harflerinin düz, köşeli ve geometrik olarak kullanılması ile ortaya çıkmış bir yazı türüdür.
Lüle	:Çeşmelerin su akan bölümlerinde bulunan süslü taşlardır.
Motif	: Sanat eserleriyle süsleme işlerinde tekrar eden veya kendi başlarına ayrı ayrı bir grup meydana getiren şekillerin her biri.
Niş	:Oyuntu
Rozet	:Tepe motifi
Rûmi	:Birbirine bağlı, kıvrımlı dal ve uçlardaki yarım palmet biçimli yapraklardan oluşturulan bir süsleme biçimidir.
Sagar Tekniği	:Özel kutular içerisinde yapılan bir tür dekor pişirimi.
Seramik	:Şekillendirilip kurutulduktan sonra, pişirilerek kullanılan ürünlerdir.
Silme	:Çeşmeleri üç yandan çevreleyen kuşak.
Sülüs	:Kûfi yazının gelişmiş bir türüdür.
Taş Süsleme	:Taş malzeme üzerine geometrik, bitkisel gibi motiflerin işlenmesi.

KAYNAKLAR

- Aköz,A.,2000. Tarihi Eserler ve Evkafı. Karaman Tarih Kültür Sanat. Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Sayfa 93–119. Karaman.
- Anonim, 2005. Karaman Kültür Envanteri. Anka ajans Görürler Ofset, Karaman.
- Anonim, 2006. Zamanın Kapıları Karaman. T.C. Karaman Valiliği, Mart Matbaacılık Sanatları Karaman.
- Armutlu,M., 2001. Karamanoğulları Tarihi. Karaman Valiliği Yayınları No :3 Karaman.
- Aslanapa,O., 1984. Türk Sanatı I, Kervan Yayınları, İstanbul.
- Baş, A., 2000. Osmanlı Dönemi Yapıları. Karaman Tarih Kültür Sanat. Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Sayfa 215–243. Karaman.
- Demiriz,Y.,2004. İslam Sanatında Geometrik Süsleme. Yorum Sanat ve Yayıncılık, İstanbul.
- Denktaş,M., 2000. Karaman Çeşmeleri, Kıvılcım Yayınları.Yayın No : 7 Araştırma Serisi : 1, Kayseri.
- Diez, E., Aslanapa,O., Koman,M.M., 1955. Karaman Devri Sanatı. M.E.B. Eski Eserler ve Müzeler Umumi Müdürlüğü Yayınları Seri IV Sayı 2. Ankara.
- Duran,R.,2007. Türk Süsleme Sanatlarının Ortak Motifi Nevruz Çiçeği, Türk Kültür Ve Sanatından Kesitler 1, Konya.
- Dülgerler, O.N., 2000. Karamanoğulları Dönemi Mimarisi. Karaman Tarih Kültür Sanat. Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Sayfa 123–211. Karaman.
- Gündoğdu,H.,2008. İkonografik Açından Türk Sanatında Rumi ve Palmetler. <http://www.turkislamsanatları.com/tezhib/ikonografik.asp> 12.04.2008 tarihinde erişildi.
- Güner,E.,2007. Seramik Yüzeylerde Kaligrafinin Dokusal İzleri. Seramik Federasyonu Dergisi, Apa Ofset, İstanbul.
- Karpuz, H., 2001. Anadolu Selçuklu Mimarisi. Yardımcı Ders Kitabı. S.Ü. Basımevi. Konya.
- Kayserilioğlu, G., 2000. Türk Dilinin Başkentinde Kültür. Karaman Tarih Kültür Sanat. Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Sayfa 281–325. Karaman.
- Kızılcan, M.T., 2006. Sagar. Seramik Federasyonu Dergisi, Apa Ofset, İstanbul.

- Konyalı,İ.H.,1967. Abideleri Ve Kitabeleri İle Karaman Tarihi. Baha Matbaası, İstanbul.
- Kuban, D.,2008. İlk ayrıntılı Osmanlı Mimarisi Tarihini Yazan;Dünyaca Ünlü Mimarlık Tarihçimiz Doğan Kuban “Osmanlı Kültürünün Yarattığı En Büyük Şey Mimarlıktır” Seramik Federasyonu Dergisi, Apa Ofset, İstanbul.
- Memedov,H.,1996.Nahışların Yaddaşı, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı,İstanbul.
- Mülayim,S.,1982. Anadolu Türk Mimarisinde Geometrik Süslemeler. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları: 503. Sanat Eserleri Dizisi:1, Ankara.
- Ögel, S.,2008. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Taş Süsleme. Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul
- Öney, G., 1992. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Süsleme ve El Sanatları, Ankara.
- Özgan,R., 2000. Derbe Antik Kenti. Karaman Tarih Kültür Sanat. Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Sayfa 281–325. Karaman.
- Şahinoğlu, M.,1977. Anadolu Selçuklu Mimarisinde Yazının Dekoratif Eleman Olarak Kullanılışı. Sadberk Koç Türk-İslam Kültürü Kaynak Eserler Dizisi 1. T.E.V., İstanbul.
- Tolga,P. 1989. Türk Mimarisinde Süsleme Sanatı. Haşet Kitabevi, İstanbul
- Topal,C., 2000. Tarih Öncesi Ve İlk Çağ. Karaman Tarih Kültür Sanat. Karaman Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Sayfa 9–51. Karaman.
- Topal,C., 2004. Karaman Kültür ve Turizm Envanteri Altınarı Ofset, Karaman.
- Topal,C., 2005. Karaman Kültür Envanteri. T.C. Karaman Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Anka Ajans, Görürler Ofset, Karaman
- Türkmen, K., 1992. Kitabeler Yapıların Temel Taşlarıdır. Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 8 Kayseri.
- Zübar,H.,1972. Türk Süsleme Sanatı. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları 101, Ankara.